

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Manželské spory v 16. a 17. století.
Případy porušení manželského slibu ve šlechtickém a
měšťanském prostředí**

Vedoucí Práce: PhDr. Pavel Král, PhD.

Autor práce: Pavel Kabiček

Studijní obor: Matematika – historie

Ročník: 3.

2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Sedlci-Prčici 26.7.2022

Pavel Kabíček

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především vedoucímu bakalářské práce PhDr. Pavlu Královi, PhD., za metodické vedení práce, cenné rady a osobnímu přístupu.

Anotace

Tato bakalářská práce se zaměřuje na manželské konflikty v období raného novověku s přihlédnutím k případům porušení manželského slibu, zvláště ze šlechtického nebo měšťanského prostředí. Dále se týká výběru partnerů, námluv, dvoření, uzavíráním sňatků a majetkových skutečností souvisejících s otázkami manželství. Kromě toho pojednává o tehdejším soudnictví, jednotlivých soudech, které se podobnými záležitostmi zabývaly, a průběhem soudních řízení. Hlavními prameny pro tuto práci byly dochované záznamy sporů z Národního archivu v Praze, ze sbírky Stará manipulace ze 16. až 17. století. V těchto listech jsou zapsány žaloby a průběhy daných pří. Cílem je tyto kauzy zrekonstruovat a vytvořit obraz o řešení manželských rozepří.

Annotation

This bachelor thesis focuses on marital conflicts in the early modern period, taking into account cases of breach of marriage vows, especially from noble or bourgeois backgrounds. It also refers to the choice of partners, courtship, the consummation of marriage and property related to marriage issues. In addition, it discusses the judiciary of the time, individual courts that dealt with similar matters, and the course of court proceedings. The main sources for this work were preserved records of disputes from the National Archives in Prague, from the Old manipulation collection from the 16th to 17th centuries. In these letters, the lawsuits and the progress of the given cases are recorded. The goal is to reconstruct these cases and get a picture of how such marital disputes are resolved.

Obsah

I. Úvod	8
II. Manželství v raném novověku.....	15
II.1 Námluvy a zasnuby.....	15
II.2 Svatby a svatební slavnosti.....	18
II.3 Konfese a manželství.....	21
II.4 Tridentský koncil a pražská synoda.....	23
II.5 Svatební smlouvy.....	24
III. Manželské spory před soudem.....	27
III.1 Druhy soudů.....	27
III.2 Průběh soudních přelíčení	30
IV. Konflikty v manželství	35
IV.1 Manželský slib a manželství	35
IV.2 Cizoložství	37
IV.3 Bigamie	42
V. Případy manželských sporů	44
V.1 Spor Matouše Valkmberského z Valkmberka s Annou Hoškovou ..	44
V.2 Spor mezi Adamem starším z Valdštejna se Zikunou z Minkvic ..	46
V.3 Žaloba Fridricha Focksteina z Načeslavic na Magdalénu Kekulovou ze Stradonic pro porušení manželského příslibu	47
V.4 Spor Heřmana Diviše Slepotického a Markétou, dcerou Wolffa Dürra.....	49
VI. Formální rozbor	52
VII. Manželství a manželské konflikty ve světle pramenů.....	54
VII.1 Právní, společenské a symbolické jednání před vstupem do manželství.....	54
VII.2 Symbolické jednání a uzavření manželství	55

VII.3 Právní praxe manželských rozepří.....	56
VII.4 Rozsudky	61
VIII. Závěr.....	62
IX. Seznampramenů a literatury.....	65
IX.1 Prameny nevydané.....	65
IX.2 Prameny vydané.....	65
IX.3 Literatura.....	66

I. Úvod

Cílem této práce je nahlédnout do předmanželského a manželského života lidu raného novověku. Snahou je utvořit si obraz o manželském slibu a dalších konfliktech vztahujících se k manželskému soužití zaměřené především na měšťanské a šlechtické prostředí.

Cílem práce je osvětlit pohled na tehdejší uzavírání sňatků, včetně hledání vhodného protějšku, následujících námluv a samotných vstupů do manželství. Dále se pokusí objasnit roli rodičů a jejich vlivu při zasnoubení jejich potomka. S uzavíráním manželství souvisí i svatební smlouvy, jejichž důležitost bude také projednávána. Zároveň je nutné zaměřit se na proměny manželství v průběhu let a s tím souvisí role církve i společnosti. Po otázkách týkající se manželství přijdou na řadu manželské sliby a následné konflikty. V souvislosti se žalobami pro porušení bude nutné zmapovat si soudnictví v českých zemích. Proto se tato práce pokusí představit jednotlivé druhy soudů, které řešily šlechtické a měšťanské pře. Dále je záhodné zabývat se průběhy soudních líčení. Celá teoretická část práce je vypracována za pomoci literatury. Praktická část je zaměřena na zkoumání manželských konfliktů s přihlédnutím k porušení manželského slibu na základě dochovaných pramenů.

K poznání fungování společnosti raného novověku je základní prací syntéza *Společnost českých zemí v raném novověku*.¹ Poskytuje náhled do života šlechticů, měšťanů, venkovského obyvatelstva i duchovenstva. Pro tuto práci je důležité, že popisuje konflikty ve šlechtickém prostředí i měšťanském prostředí.

Rozsáhlá literatura existuje ke šlechtě v českých zemích v raném novověku. Hlavní syntézou dějin šlechty je práce autorského kolektivu *Věk urozených*.² Zde nalezneme informace ke šlechticům a jejich dvorům. Popisuje život šlechtice od narození a přes dospívání, hledání vhodného protějšku, uzavření sňatku až po smrt. Václav Bůžek také napsal práci věnující se jednotlivým příběhům rytířů v českých zemích během 16. a 17. století.³ Autor nejprve představil roli těchto aktérů ve společnosti. Následně navázal danými událostmi, které se odehrály. Císařskému dvoru a

¹ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010.

² Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.

³ Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.

šlechtickému působení na něm se věnovala studie *Šlechta v Habsburské monarchii*.⁴ Velice podrobně rozebral českou aristokracii také Petr Maťa.⁵ Obecně šlechtu definoval a dále se věnoval její hierarchií v předbělohorské době, proměnou titulů a některým konfliktům. Součástí bádání o šlechtě jsou také publikace mapující historii šlechtických rodů. Mezi ně patří Rožmberkové, kterým se věnoval Jaroslav Pánek. Nejprve edičně zpřístupnil kroniku posledních rožmberských vládařů od Václava Březana.⁶ Sám Pánek vydal své dílo zaměřené na život Viléma z Rožmberka a Petra Voka.⁷ Také se věnoval legendě o vzniku rožmberského rodu. Uvádí podstatné milníky, jejichž součástí byl Vilém nebo Petr. Pernštejnové také spadali k významným šlechtickým rodům, jejichž dějiny se prolínaly s těmi českými. Petr Vorel poskytl ucelený obraz historie tohoto rodu.⁸ Pernštejnům se věnoval i Pavel Marek, ale zobrazil roli pernštejských žen.⁹ Tomáš Knoz se ve své knize věnoval Žerotínům. Konkrétně se zaměřil na postavu Karla staršího ze Žerotína, jenž zažil dobu za vlády Rudolfa II. i období po bitvě na Bílé hoře.¹⁰ Jan Halada vytvořil seznam české šlechty. Kromě toho ke každému uvedenému rodu věnoval krátký vhled do jejich dějin a zde představil nejvýznamnější osoby a důležité milníky.¹¹

Josef Hrdlička se věnoval roli měšťanů v raném novověku.¹² Práci zaměřenou na měšťanské prostředí napsal Jaroslav Miller. Autor zde rozebral situaci raně novověkých měst zahrnující sociálněpolitické konflikty, urbanizaci i ekonomiku.¹³

⁴ Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Šlechta v Habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 153-189.

⁵ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

⁶ Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan: Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985.

⁷ Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové, Velmoži české renesance*, Praha 1989.

⁸ Petr VOREL, *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999.

⁹ Pavel MAREK, *Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*, Praha 2018.

¹⁰ Tomáš KNOZ, *Karel starší ze Žerotína: Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008.

¹¹ Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*, Praha 1992.

¹² Josef HRDLIČKA, *Měšťan*, in: Václav BŮŽEK – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 139-165.

¹³ Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006.

Další práce se týkaly manželství v raném novověku. Jan Kapras se zaměřil na toto téma ve světle majetkového práva v minulé době.¹⁴ Zabýval se vznikem manželství od nejstarších dob, ale spíše se orientoval na věno, obvěnění a další majetkovou podstatu. Jiří Klabouch bádá v oblasti manželství od minulosti až do dnešní doby.¹⁵ Lze se dostat ke skutečnostem o proměnách sňatků, vývoji práv žen a rodinném životu. Jean Claude Bologne probíral změny při uzavírání manželství od raného středověku do 20. století.¹⁶ Objevují se zde informace o úpravách, které přinesly výsledky Tridentského koncilu, dále rozebírání rozvodů a dalších manželských záležitostech. Petra Nácovská představila svatební smlouvy, jako jeden z pramenů, díky nimž lze získat představu o majetkových záležitostech a jejich uzavírání.¹⁷ Josef Grulich se ve svém článku ponořil do zkoumání sňatků.¹⁸ Tento akt představuje jako jeden ze slavnostních okamžiků a vztahuje ho k českému prostředí. Dále popisuje aplikování výsledků Tridentského koncilu po pražské synodě a vzestup role církve v uzavírání sňatků. Manželství spadalo do práva kanonického a k církevnímu právu vytvořili dílo Jiří Tretera a Zábaj Horák.¹⁹ Konkrétně pro tuto práci byly využity kapitoly týkající se manželství z církevního pohledu a soudy.

Nemalá literatura se věnovala svatebním obřadům a slavnostem, zejména ve šlechtickém prostředí. Petr Vorel podal v článku informace o jedné z pernštejnských svateb.²⁰ Díky tomu dává představu, jak mohla taková svatební slavnost ve šlechtickém prostředí vypadat. Stejný autor psal o šlechtických sňatcích a jejich symboliku směrem ke společnosti, zasazené do 16. století.²¹ Pavel Král se věnoval přechodovým rituálům,

¹⁴ Jan KAPRAS, *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*, Praha 1908.

¹⁵ Jiří KLABOUC, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.

¹⁶ Jean Claude BOLOGNE, *Svatby: dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha 1997.

¹⁷ Pavla NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600)*, Historická demografie 21, 1997, s. 39-72.

¹⁸ Josef GRULICH, „Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku (*Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století*), Historická demografie 24, 2000, s. 49-82.

¹⁹ Zábaj HORÁK – Jiří Rajmund TRETERA, *Církevní právo*, Praha 2016.

²⁰ Petr VOREL, *Pernštejnská svatba v Prostějově 1550*, Časopis Matice moravské 114, 1995, s. 135-158.

²¹ TÝŽ, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*, Opera historica 8, 2000, s. 191-206.

mezi které zařadil křtiny, svatby a pohřby.²² Martin Holý se zabýval šlechtickými sňatky na českém území v 16. a 17. věku.²³

Další autoři se věnovali soudnictví v raném novověku. Díky Janu Kaprasovi se lze dostat k informacím o právních dějinách v předbělohorské době.²⁴ Josef Teige zpracoval studii o zemském soudu, kde se zabývá jeho zřízením a fungováním.²⁵ Postavení ženy před zemským právem rozebrala Anděla Kozáková-Jírová. Díky tomu odkrývá obraz o právech žen před tehdejšími soudy.²⁶ Článek Jiřího Kejře o dvorském soudu představuje kompetence tohoto soudního dvorce a jeho fungování.²⁷ Již jednou zmiňovaný Jiří Klabouch sepsal knihu zabývající se českým soudnictvím.²⁸ Zde autor uvádí informace o celém soudním řízení a některých soudech, jako například církevní soud. Obecným dějinám trestního práva v českých zemích se zabýval Karel Malý.²⁹ Tentýž autor se ještě zaměřil na fungování zemského soudu.³⁰ Malý zasazuje jeho funkčnost ve světle tehdejších práv a vydal knihu věnující se právu v Čechách.³¹ Dalšímu druhu soudu, a to komornímu na počátku 16. století vznikl článek *Komorní soud za Vladislava Jagellonského*.³² Stejným soudem v první polovině 16. století se

²² Pavel KRÁL, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Šlechta v Habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10).

²³ Martin HOLÝ, *Šlechtické sňatky v českých zemích v letech 1500-1650*, Historická demografie 27, 2003, s. 5-36.

²⁴ Jan KAPRAS, *Právní dějiny země koruny České II.: Dějiny státního zřízení 1.: doba předbělohorská*, Praha 1913.

²⁵ Josef TEIGE, *O zřízení soudu zemského v Čechách*, Právník LVIII, Praha 1919.

²⁶ Anděla KOZÁKOVÁ-JÍROVÁ, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926.

²⁷ Jiří KEJŘ, *Počátky dvorského soudu (Příspěvek k historii překonávání feudální rozdrobenosti ve starém českém státě)*, Rozpravy Československé akademie věd 66, 1956.

²⁸ Jiří KLABOUC, *Staré české soudnictví. Jak se dříve soudívalo*, Praha 1967.

²⁹ Karel MALÝ, *Trestní právo v Čechách v 15-16. století*, Praha 1979.

³⁰ TÝŽ, *Zemský soud ve struktuře stavovského práva a právní kultury*, Praha 1993.

³¹ TÝŽ, *České právo v minulosti*, Praha 1995.

³² Michal DRAGOUN – Petr MAŤA, *Komorní soud za Vladislava Jagellonského*, Sborník archivních prací 57, 1997, s. 255-292.

zabýval Petr Kruez.³³ Karel Malý a kolektiv vydali dílo opět o historii práva na tehdejší československém území.³⁴ Většímu zemskému soudu, jeho historii, soudnímu řízení a tehdejšímu obsazení představil Marek Starý.³⁵ Další studie o trestním právu jsou zaměřeny na 17. a první polovině 18. století.³⁶

Porušení manželského slibu a manželské konflikty zmiňuje Jindřich Francek.³⁷ Francek zaznamenal několik případů, jejichž jádrem sporu byla výše zmíněná témata. Dále se tentýž autor věnoval sexuálními deliktům mezi 16. a 18. stoletím z území východních Čech.³⁸ Mezi konflikty, kvůli kterým se manželé soudili, se počítal delikt cizoložství. Dva případy z měšťanského prostředí popsal Jan Al Saheb.³⁹ Kniha týkající se sexuálních trestných činů v minulosti vypovídá o manželských pří, jako bigamie nebo cizoložství.⁴⁰ Petr Brezina a Antonín Lojek vytvořili práci o deliktu cizoložství a náhledu na něj ve starších dobách, kdy se postupně věnovali proměnám v probíhajícím čase.⁴¹ Cizoložství se trestalo různými způsoby, Pavel Král se konkrétně věnoval zazdění. Zde rozebral některé případy, které takovýmto trestem skončily.⁴²

³³ Petr KREUZ, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*, Praha 2000.

³⁴ Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2005.

³⁵ Marek STARÝ, *Přední klenot zemský, Větší zemský soud království českého v době rudolfinské*, Praha 2014.

³⁶ Karel MALÝ, *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*, Praha 2016.

³⁷ Jindřich FRANCEK, *Zločin a sex v českých dějinách: Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*, Praha 2000.

³⁸ TÝŽ, *Já jsem se dopustila ..., Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, Ústí nad Orlicí 2008.

³⁹ J. AL SAHEB, *Dva případy*, s. 4-7.

⁴⁰ Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN a kol., *Sexuální trestné činy včera a dnes*, Ostrava 2014.

⁴¹ Petr BREZINA – Antonín LOJEK, *Delikt cizoložství v proměnách času*, Ostrava 2015.

⁴² Pavel KRÁL, *Zazdění jako trest za cizoložství*, in: Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Rostislav SMÍŠEK (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*, Praha 2019, s. 130-142.

Podobnými tématy se zabývala Ilona Slabová.⁴³ Ta ve své bakalářské práci využila knihu svědomí z Archivu pražského arcibiskupství. Více se na ženu a s ní spojené tělesné hříchy zaměřila Gabriela Váňová.⁴⁴ Jako téma neuzavřené manželství si vybrala Monika Mušková.⁴⁵ Tato autorka se zabývala šlechtickými sňatky, komorním soudem a důvody sporu mezi Petrem II. ze Švamberka a Eliškou ze Žerotína.

Hlavní prameny, ze kterých tato práce čerpá, jsou uloženy v Národním archivu v Praze, ve sbírce Stará manipulace. Vznikla díky věcnému roztrídění části spisů tří úřadů někdejšího Českého království. Těmito úřady byly Česká kancelář, české místodržitelství a česká komora. Lze zde nalézt prameny od 14. století až do roku 1805. Mezi ně patří různé hospodářské záležitosti, nařízení a trestně právní delikty, do kterých spadá probírané téma této práce, a to žaloby pro porušování manželského slibu a další manželské konflikty. Jedná se o zápisy z příslušných soudů, u kterých byly dané spory projednávány. Žaloby související s porušením manželského slibu byly směřovány ke konzistornímu soudu. Ten si při těchto záležitostech vedl knihy rozsudků, knihy svědomí, knihy dispensí v manželství, konzistorní protokoly, repertáře k manželským sporům a jmenné rejstříky.⁴⁶ Knihy svědomí byly zřizovány u soudních procesů a byly v nich zaznamenávány výpovědi svědků.⁴⁷ Ze Staré manipulace se pro praktickou část využilo osm žalob pro porušení manželského slibu a dalších konfliktů souvisejících s manželstvím. Z těchto osmi pouze čtyři pře obsahují kompletní zápisy celého průběhu, zbytek sloužil k doplnění kontextu manželských rozepří. Všechny případy spadají do časového rozmezí mezi lety 1570 až 1701 a týkají se šlechtického nebo měšťanského prostředí. Prameny jsou psány v českém jazyce s výjimkou jediného, který je německy. Ne u všech žalob jsou uvedeny všechny informace, které by vypověděly vše o jednotlivých přích. Například ve dvou případech jsou dostupné pouze suplikace.

Dále byly k této práci použity vydané normativní prameny. Mezi ně lze zařadit *Vladislavské zřízení zemské*. Jednalo se o první kodifikaci práva na českém území

⁴³ Ilona SLABOVÁ, *Partnerské vztahy v raném novověku ve světle knih svědomí*, České Budějovice 2006.

⁴⁴ Gabriela VÁŇOVÁ, *Tělo a hřích. Jeden z obrazů ženy v mravokárné literatuře raného novověku*, České Budějovice, 2009.

⁴⁵ Monika MUŠKOVÁ, *Spor o neuzavřené manželství Petra II. ze Švamberka a Elišky ze Žerotína*, České Budějovice, 2019.

⁴⁶ I. SLABOVÁ, *Partnerské vztahy*, s. 37.

⁴⁷ TÁŽ (ed.), *Kniha svědomí*, in: TÁŽ, *Partnerské vztahy*, s. 37-38.

vydaného v roce 1500.⁴⁸ Dále sem patří *Zřízení zemská království českého 16. věku* od Josefa a Hermenegilda Jirečkových. Zde jsou dostupné informace týkající se manželství a dalších majetkových záležitostí, jako věno nebo obvěnění.⁴⁹ Dalším normativním pramenem je *Obnovené zřízení zemské* z roku 1627. Manželská otázka se řídí dle starších zákoníků, ale výraznou proměnou prošel soudní systém a díky tomuto zákonu došlo k definitivnímu začlenění do habsburské monarchie.⁵⁰

Kromě těchto celozemských zákonů tato práce vychází z práv městských. Zde lze uvést *Práva městská Brikcího z Licka* z roku 1536. Nicméně Brikcího zákony nebyly přijaty a využívaly se spíše jako pomocné pomůcky při rozhodování.⁵¹ Proto daleko důležitější roli hrála městská práva podle *Pavla Kristiána z Koldína*. Jeho zákoník měl veliký vliv na život lidí ve městech, dále na správní a soudní záležitosti měst. Zde se mohou nalézt podrobnější články o manželství včetně jejich uzavírání a řešení manželských pří včetně adekvátních trestů.⁵² Vedle normativních pramenů byly použity i trestně-právní prameny, především edice knih svědomí konzistorního soudu, ve kterých jsou zaznamenány svědecké výpovědi o případech porušení manželského slibu a dalších manželských konfliktech.⁵³

⁴⁸ Petr KRUEZ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Praha 2007.

⁴⁹ Josef JIREČEK – Hermenegild JIREČEK (edd.), *Zřízení zemská království českého 16. věku*, Praha 1882.

⁵⁰ Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého*, Praha 1888.

⁵¹ Josef JIREČEK – Hermenegild JIREČEK (edd.), *Mistr Brikcí z Licka Práva městská: dle textu z roku 1536*, Praha 1880.

⁵² Josef JIREČEK (ed.), *Mistr Pavla Kristiána z Koldína, Práva městská království českého a markrabství moravského s krátkou jejich sumou*, Praha 1876.

⁵³ I. SLABOVÁ (ed.), *Kniha svědomí*, s. 37.

II. Manželství v raném novověku

II.1 Námluvy a zasnuby

Nejprve se práce zaměří na pohnutky, které vedly mladé šlechtice či měšťany k vstupu do manželství. Hlavně u šlechtických rodů bylo uzavření manželského svazku spojeno s budoucím narozením legitimního potomka, díky kterému se mělo zajistit pokračování rodové linie.⁵⁴ Kromě toho jistou motivací zcela jistě byly vidiny nabytí majetku, zvláště v případech, kdy alespoň jeden ze zúčastněných mohl do manželství přinést nemalé bohatství. Mimo to za spojením dvou snoubenců mohlo stát i uzavření rodových aliancí.⁵⁵

Před samotným uskutečněním sňatku bylo nutné, aby si mladý šlechtic našel svou vhodnou partnerku. Krása žen a opětování citů měly podstatnou váhu při výběru budoucí choti.⁵⁶ Šlechtici, kteří hledali vhodné budoucí partnerky, museli kromě svých představ a citů hledět i další faktory, jež ovlivňovaly jejich výběr.⁵⁷ Především se jednalo o společenskou přijatelnost volby, finanční situaci rodiny budoucí nevěsty a s tím související otázky věna nebo politické důsledky.⁵⁸

Měšťané narozdíl od šlechticů pocítovali ve výběru partnera větší svobodu. Poznávání v měšťanském prostředí bylo jednodušší, a proto mohlo dojít k většímu sblížení. Přesto i zde existovala jistá pravidla, která se musela ctít. Tyto podmínky stanovovaly například cechovní organizace.⁵⁹ V této době nebylo nezvyklé, že mezi manžely byl větší věkový rozdíl. Také si lidé prošli i dvojím nebo trojím manželstvím. Často se tak dělo v případech, že daná osoba ovdověla v mladším věku.⁶⁰ Mladík si měl vybrat vhodnou ženu, která byla schopná se postarat o celou rodinu a hospodářství. Stejně jako v prostředí šlechtickém i zde se dotyčný radil se svými přáteli a příbuznými. Ti mohli v hledání vhodného partnera napomoci.⁶¹

⁵⁴ M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 5.

⁵⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk* s. 316.

⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 316-317.

⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 317.

⁵⁸ M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 11.

⁵⁹ P. NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy*, s. 61.

⁶⁰ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 91.

⁶¹ TAMTÉŽ, s. 93.

Po vyhlédnutí vhodného protějšku následovaly námluvy a dvoření. Tyto kroky se držely striktních pravidel a v případě jejich porušení mohlo jejich původci způsobit závažné problémy. Ve velké většině případů se jednalo o problémy společenského rázu. S koncem 16. století se v daleko větší míře kladl důraz na náboženské vyznání víry dotyčné dívky.⁶² Opětovaná láska k danému nápadníkovi nehrála vždy tu zásadní roli, z toho důvodu mohlo dojít k odmítnutí potenciálního ženicha. Protože osoba nemá být nucena, aby vstoupila do manželství s někým, koho nechce.⁶³ Odmítnutím podstupovala dotyčná žena riziko, že v budoucnu o ní již nebude zájem. Míra rizika byla menší v případech, kdy se jednalo o potencionální nevěsty z bohatších rodin.⁶⁴ Jestliže se manželství uzavřelo s nesouhlasem dívky, mohlo dojít k napadení platnosti tohoto manželství.⁶⁵

Seznamování mohlo proběhnout pomocí zprostředkovatelů v podobě příbuzných nebo rodinných přátel. K prvním poznáváním docházelo na některých společenských akcích. Jako příklad si lze uvést bankety, křtiny, svatby, divadelní představení, různé procházky v zahradách nebo městech a další.⁶⁶ Pokud stejné stanovisko jako nápadník zaujala i jeho vyvolená, byla možnost se tak zvaně zamluvit a následně se vybrané ženě začít dvořit. Dvoření mohlo probíhat formou návštěv a obdarováváním různými dárky. V příznivém pokračování, tak se po tomto období přecházelo k výprosám následované zasnubami.⁶⁷ Aby daný nápadník dostal souhlas od rodinných příslušníků dívky, neváhal při tom využít své přátele. Tito pověřeni přátelé se u odpovědných osob snažili přimluvit za dotyčného nápadníka.⁶⁸ Časové rozmezí mezi zmluvením se nevěstě, zasnubami a následným svatebním obřadem se pohybovala v rozmezí několika týdnů, měsíců a v krajních případech až roků. Takto dlouhá časová prodleva nastala v případě, jestliže rodiče domluvili budoucí uzavření sňatku mezi jejich potomky již v brzkém dětském věku. Je nutno podotknout, že takové jednání nebylo na přelomu 15. a 16.

⁶² V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 317-318.

⁶³ J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *M. Brikcí z Licka Práva*, s. 249; J. JIREČEK, (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína*, Práva, s. 100.

⁶⁴ P. KRÁL, *Křtiny*, s. 441.

⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 439-456.

⁶⁶ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 319.

⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 319-320.

⁶⁸ J. C. BOLOGNE, *Svatby*, s. 46.

století nebylo nijak zvláštní.⁶⁹ Průběh předsvatebních kroků si do svého latinsky psaného deníku zaznamenával například moravský šlechtic Zdeněk Brtnický z Valdštejna. V roce 1602, po návratu z několikaleté kavalírské cesty, se rozhodl vstoupit do stavu manželského a zajistit tak pokračování rodu.⁷⁰

Před namlouváním bylo zvykem získat povolení otce nebo svých poručníků. K tomu se váže znění již několikrát citovaných zákoníků, jelikož synové a dcery by neměli uzavírat manželství bez požehnání vlastního otce či nejbližších příbuzných.⁷¹ Tajně uskutečněné sňatky byly skandální událostí, která představovala hrozbu pro čest dotyčných a jejich rodů. Zde na sebe narážely touhy mladých šlechticů společně s jejich city na straně jedné. Na straně druhé stála očekávání rodičů, kteří upřednostňovali sňatkovou politiku s vidinou nabytí majetku a společenského postavení.⁷² Proto počty těchto neschválených sňatků můžeme vídat spíše v jednotkách případů.⁷³ Rodiče na takový skutek často reagovali vyděděním daného provinilce. Takovéto prosazení si vlastních zájmů považovala tehdejší společnost za závažné porušení sociálních pravidel a znevážení rodičů.⁷⁴ Rozdílnost v tomto jednání pociťovaly zvláště ženy. Zatímco u mužů, kteří uzavřeli manželství přes zákaz rodičů brala společnost jako neštěstí či ztřeštěnost, takové chování ženy bylo označeno za opovážlivější a neuctivější.⁷⁵

Do takových spadá případ uzavřeného manželství mezi Erichem Španovským z Lisova a Ludmilou, dcerou pražského měšťana a erbovníka Matyáše Pekárka z Poněšic.⁷⁶ Erich byl synem nejvyššího písaře a královského rady Michala Španovského z Lisova. Erich a Ludmila se sblížili na tolik, že Ludmila otěhotněla, proto byl roku 1585 uzavřen sňatek, aniž by ženichův otec cokoli tušil, ovšem se souhlasem Matyáše Pekárka. Pekárek považoval spojení s takto významným rodem za velkou čest.

⁶⁹ P. VOREL, *Aristokratické svatby*, s. 197.

⁷⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 322.

⁷¹ „A protož ani synové ani dcery bez vůle otcův svých k manželství zamlouvati se nemají. Pakliby se kdo z týchž dětí, maje otce živého, toho dopustil a bez vůle jeho k manželství se zamluvil: tehdy žádné právo duchovní takového manželstva stvrzovati nemá.“ J. JIREČEK, (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína*, Práva, s. 101.

⁷² V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 504.

⁷³ M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 32.

⁷⁴ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 505.

⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 505

⁷⁶ V. BŮŽEK, *Rytíři*, s. 125.

Jenže když se nejvyšší písař o tomto spojení dozvěděl, nechal svého syna s ozbrojenou asistencí odvézt do domácího vězení na Pacov. Matyáš Pekárek, o jehož potrestání se na žádost ženichova otce postaral tehdejší nejvyšší purkrabí Vilém z Rožmberka, byl vsazen do vězení. Mezi potrestanými se nacházel i oddávající kněz Jan. Došlo ke zrušení tohoto tajného sňatku a Ludmila potratila. Později došlo k obnově manželství, protože Erich se svou manželkou uprchl na Moravu.⁷⁷

Kromě souhlasu od osob z řad vlastní rodiny, bylo většinou požadováno i svolení od otce své vybrané ženy.⁷⁸ Pokud dotyčná již otce neměla, tak toto rozhodnutí záleželo na nejstarším bratru, popřípadě na odpovědných poručnících. Kromě výše zmíněných mohli svůj názor projevit příbuzní či blízcí přátelé.

Období dvoření vyvrcholilo svatebním obřadem. Církevní právo ukládalo povinnost konat ohlášky, které upozorňovaly na budoucí vstup do manželského svazku. Ti, kdo měli jakékoliv důvody proti tomuto plánovanému sňatku mohli v této době vznést své námitky.⁷⁹ To se především týkalo překážek bránícím uzavřít manželství. Dekret o sňatkové reformě stanovil podobu slavnostního sňatku i závazné překážky bránící jeho uzavření. Těmito překážkami se rozumělo pokrevství, švagrovství, únos nebo konkubinát.⁸⁰ Celá slavnost se plánovala dlouho dopředu, aby proběhla v co nejdokonalejší podobě. Obzvláště svatební oslavy z prostředí šlechty a vyšší vrstvy nabývaly na kráse a velkoleposti.⁸¹ Svou nákladností a propracovaností značně převyšovaly slavnosti méně významných lidí.

II.2 Svatby a svatební slavnosti

Sňatek představoval velký milník v životě šlechtice, jeho překročení totiž znamenalo definitivní přechod mezi dospělými, a tudíž odpovědnost za sebe i prezentaci svého rodu.⁸² Také znamenal konec dohlížení ze strany poručníka nebo otce nad daným

⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 125.

⁷⁸ TAMTÉŽ, 318.

⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 324.

⁸⁰ J. GRULICH, „Slavnostní okamžiky“, s. 49-82, Srov. Z. HORÁK – J. R. TRETERA, *Církevní právo*, s. 269-277.

⁸¹ P. KRÁL, *Křtiny*, s. 452.

⁸² V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 505.

jedincem.⁸³ Pro otce či jiné příbuzné znamenalo uzavření sňatku jejich dítěte velice podstatnou úlohu. Zvláště pokud bylo ohroženo pokračování rodu. Když se například Vilém z Rožmberka smířil s tím, že již nebude mít vlastního dědice, nabádal Petra Voka, aby zajistil pokračování rodu. Manželství většinou uzavírali jedinci, kteří mohli zabezpečit nově vzniklou rodinu.⁸⁴

V 16. století nebylo naleznutí vhodného budoucího protějšku jednoduché vzhledem k tomu, že v Čechách a na Moravě byl jejich výběr omezen.⁸⁵ Důvodem byl malý počet rodů v českém a moravském panském stavu. Proto nebylo nezvyklé, pokud do manželství vstoupili členové vyššího a nižšího stavu.⁸⁶ Například když proběhla svatba mezi rytířem a ženou z panského, tak muž i se svými potomky zůstával ve stavu rytířském. Sňatek takto uzavřeli roku 1586 Václav Budovec z Budova a Anna Zákupská z Vartemberka. V případě, kdy došlo k manželství v opačném gardu, tak se žena stávala členkou vyššího stavu, neboť zde platilo pravidlo, že žena přebírá po svatbě titul muže.⁸⁷

Jestliže nebylo možné nalézt vhodného partnera v české a moravské šlechtické sféře, hledání pokračovalo u slezských knížecích rodů.⁸⁸ Druhou možností, kde najít svého budoucího partnera, bylo v zahraničí. České země se nástupem Habsburků na trůn začlenily do rozlehlé habsburské monarchie a tím se naskytly příležitosti k uzavření manželství s jinými zahraničními rody. Vzhledem k tomu, že se české šlechtě otevřela možnost osobní kariéry na panovníkově dvoře v některém z úřadů, tak mohla dobře uzavřeným sňatkem tohoto postavení dosáhnout. Pro zahraniční rody zase nabízela česká šlechta jisté nemalé majetky.⁸⁹ Vidinu vytvoření nadnárodní šlechty, která by byla vázána k císařskému dvoru se habsburským panovníkům vskutku zamlouvala, a proto tato zahraniční manželství výrazně podporovala.⁹⁰ Z českého prostředí lze uvést hned několik příkladů. Zřejmě tím nejznámějším je spojení nejvyššího kancléře Českého království Vratislava z Pernštejna se španělskou šlechticnou Marií Manrique

⁸³ M HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 9.

⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 9.

⁸⁵ P. MAŤA, *Rituál*, s. 11-15.

⁸⁶ Petr VOREL, *Aristokratické svatby*, s. 198.

⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 198-199.

⁸⁸ P. MAŤA, *Rituál*, s. 12.

⁸⁹ P. MAŤA, *Svět*, s. 615.

⁹⁰ J. PÁNEK, *Česká a rakouská šlechta*, s. 29; P. Maťa, *Svět*, s. 630-640.

de Lara y Mendoza. K uzavření tohoto manželství došlo v roce 1555. Podobných výběrů partnerek z takto vzdálených zemí bylo v českém prostředí vskutku pomálu. Spíše se šlechtici obraceli na sousední země v habsburské monarchii.⁹¹

Jestliže nastala situace, kdy si některý zahraniční nápadník vyhlédl svou nevěstu v českých zemích, nemusela společnost toto konání nést v tom nejlepším světle. V jisté toleranci byly země spadající do habsburské monarchie. Hůře na tom byly země mimo monarchii, kdy jednání na delší vzdálenost byla složitá a dlouhá.⁹² Takto uzavřené sňatky ani neměly vyhlídku nějaké budoucí prospěšnosti pro český rod. Pokud se dcera provdávala do zahraničí musela mít s sebou věno, které tím pádem nemohlo být v pozdější době využito na našem území a nemohlo místním lidem přinést žádný užitek.⁹³ Za příklad lze uvést provdání ženy do zemí, které nebyly v bezprostřední blízkosti Království českého, je Eva z Rožmberka, sestra Petra Voka.⁹⁴ Ta byla provdána za hranice hned dvakrát. Jejím prvním chotěm se roku 1564 stal Mikuláš Zrinský ze Serynu.⁹⁵ Šlo o chorvatského hraběte, který se vyznamenal v boji proti tureckému nebezpečí. Ale právě Turky byl roku 1566 zabit a Eva se vrátila zpět do Čech. Druhou Evinou zastávkou se stala tehdy velice významná Itálie. V roce 1578 se Eva provdala za italského hraběte z Mantovy Pavla Gasoldiho.⁹⁶

Svatební slavnosti a hostiny se jako zasnuby ve větší míře konaly v sídle nevěstina otce, popřípadě jejích poručníků.⁹⁷ Tato veselí se odehrávala za přítomnosti příbuzných, nejbližších přátel a pozváni byly i významní hosté.⁹⁸ Manželský svazek byl uzavřen v průběhu svatební hostiny, kdy si snoubenci vyměnili snubní prstýnky. Po hostině strávili novomanželé spolu svatební noc a až další den došlo k církevnímu posvěcení uzavření manželství.⁹⁹ Svatby byly oznamovány několik dní dopředu, z toho

⁹¹ P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 53-60.

⁹² M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 12-14.

⁹³ TAMTÉŽ, s. 13.

⁹⁴ *Ottův slovník naučný, Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, XXII, Praha 1904, s. 28-35.

⁹⁵ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 133-140.

⁹⁶ Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996, s. 86-94.

⁹⁷ V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 324.

⁹⁸ J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“, s. 70-71.

⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 72.

důvodu se ze svateb stávaly veřejné události. Výrazné změny do tohoto postupu přinesla až rozhodnutí vynesena na Tridentském koncili v roce 1563.¹⁰⁰

Zvláště pro šlechtu představovaly svatební slavnosti příležitost k prožití dobré zábavy a řešení různých témat. Počet pozvaných hostů, jejich urozenost a zámožnost, nákladnost svatební hostiny a nápaditost při pořádání doprovodných akcí, to vše byly momenty, které návštěvník svatby vnímal.¹⁰¹ Čím vyšší úroveň slavnosti a zábavy, tím lepší byl obraz šlechtického rodu. Hosté brali účast na podobných akcích velice vážně, a proto nenechávali nic náhodě. Snažili se vypadat co nejlépe a nejhonosněji. Důvod byl prostý, jejich vzhled měl co nejvíce vystihovat jejich postavení. Jak bylo zvykem hosté přinášeli novomanželům dary k jejich významnému dni.¹⁰² Slavnosti probíhaly několik dní a hosté byli ubytováni přímo v sídle, kde se událost konala, nebo v měšťanských domech. Přímo ve šlechtických sídlech přenocovali významní návštěvníci.¹⁰³ Uspořádání co nejpompéznějšího sňatku zcela jistě vyšlo na nemalé peníze. Panovník se většinou svateb neúčastnil a místo sebe vysílal svého zástupce. Panovníkova účast na svatbě mohla vyvolávat pocit přílišného spojení s novomanželi nebo, že jeho účast je politicky motivována.¹⁰⁴ Stejně jako u šlechty, tak i u měšťanů byla svatební slavnost velkou událostí. Oslavy trvaly několik dní. Sezván byl velký počet hostů, jenže spíše za cílem, aby novomanžele obdarovali.¹⁰⁵

II.3 Konfese a manželství

Důležitou roli mohla pro uzavření manželství hrát příslušnost k jistému náboženství, hlavně v době pobělohorské. Ještě v době před Bílou horou bylo vcelku běžné, že manželství uzavírali šlechtici nebo měšťané i přes rozdílnost náboženského vyznání.¹⁰⁶ Navzdory tomu, že náboženství hrálo důležitou úlohu v raném novověku, tak zvláště v českých zemích byla společnost v této otázce velice roztržena. Z historie si lze zmínit několik příkladů, jako husitské období, snaha české šlechty o uznání *České*

¹⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 49-82.

¹⁰¹ V. BŮŽEK, J. HRDLIČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 325.

¹⁰² TAMTÉŽ, s. 326.

¹⁰³ P. KRÁL, *Křtiny*, s. 439-456.

¹⁰⁴ V. BŮŽEK, J. HRDLIČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 326.

¹⁰⁵ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 92.

¹⁰⁶ P. VOREL, *Aristokratické svatby*, s. 200.

konfese v roce 1575 nebo dokument potvrzující náboženskou svobodu *Rudolfův majestát*, potvrzený Rudolfem II. roku 1609.¹⁰⁷ V Čechách šlo nalézt katolíky, luterány, kalvinisty, utrakvisty, a i přes zákaz členy Jednoty bratrské. Jenže ve druhé polovině 16. století se tato situace měnila s procesem konfesionalizace.¹⁰⁸ Jistá změna přišla s koncem koncilu Tridentského 1563, kdy se církev snažila dostat pod svůj vliv uzavírání manželství, s čímž docházelo k posilování katolicismu.¹⁰⁹ Úbytek uzavřených manželství s rozdílnou vírou nastal po roce 1627.¹¹⁰ Tento rok bylo pro Čechy vydáno *Obnovené zřízení zemské* a katolicismus se díky tomu stal jediným právně uznaným náboženstvím.¹¹¹

Pokud mělo dojít k manželství, kde žena byla jiného vyznání než její budoucí manžel, tak manželčina víra mohla být zaznamenána ve smlouvě.¹¹² V ní se ženich zavázal, že své budoucí ženě najde kněze příslušného vyznání.¹¹³ V této situaci se dvakrát ocitl Vilém z Rožmberka, jenž byl katolík. Evangelického kněze se zavázal sehnat své první manželce Kateřině Brunšvické i druhé Žofii Branborské.¹¹⁴ Rozdílnost v náboženském vyznání mohla způsobit rozkoly v manželském soužití. Tato situace nastala v manželství Adama mladšího z Valdštejna a luteránky Alžběty Brtnické z Valdštejna. V úvodu spokojené manželství poznamenalo kariérní postup Adama a jeho větší kladení důrazu na náboženskou otázku. Předmětem sváru se stala Alžbětina podpora nekatolíků. Roku 1614 tuto manželskou roztržku vyřešila Alžbětina smrt.¹¹⁵ Také mohlo dojít ke konvertování ke stejné víře jako u manžela. Eva z Rožmberka konvertovala kvůli své svatbě s Mikulášem Zrinským ze Serynu a poté zpět ke katolicismu, když si brala italského šlechtice Pavla Gasoldiniho.¹¹⁶

¹⁰⁷ Jiří JUST, 9. 7. 1609. *Rudolfův majestát. Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009; Ferdinand HREJSA, *Česká konfese její vznik, podstata a dějiny*, Praha 2012.

¹⁰⁸ V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 141-156.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ, s.324.

¹¹⁰ Jiří MIKULEC, 31. 7. 1621. *Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství*, Praha 2005, s. 115-122.

¹¹¹ TAMTÉŽ, s. 121.

¹¹² M. MUŠKOVÁ, *Spor*, s. 28.

¹¹³ TAMTÉŽ, s. 28.

¹¹⁴ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan: *Životy*, s. 152.

¹¹⁵ J. JANÁČEK, *Ženy*, s. 165-182.

¹¹⁶ TAMTÉŽ, s. 32-46.

II.4 Tridentský koncil a pražská synoda

V letech 1545-1563 zasedal koncil svolaný papežem Pavlem III. v italském Tridentu. Projednávalo mnoho témat a jednou z otázek se týkala i manželství. V době před Tridentským koncilem totiž nehrála církev, tak důležitou roli, důležitější byly spíše světské zvyky a tradice. Jako vrchol uzavření manželství se spíše bralo podepsání manželské smlouvy nebo výměna prstýnků obou protějšků než církevní posvěcení v kostele.¹¹⁷ Samotný církevní obřad se odehrál až po první manželské noci.¹¹⁸ Koncil po svém skončení vyhlásil 12 kánonů a dekrety týkající se manželství. Byly ustanoveny překážky bránící uzavření manželství. Mezi tyto překážky se počítalo příbuzenství se svým protějškem, konkubinát, švagrovství, anebo únos.¹¹⁹ Církev si tímto krokem měla zajistit dohled nad uzavřenými sňatky.¹²⁰

Nově musely být uskutečněné sňatky zaznamenávány do matrik, což mělo sloužit jako důkaz o jejich plnohodnotném uzavření, dále vstup do manželství měl proběhnout v přítomnosti kněze a v přítomnosti dvou svědků.¹²¹ Pokud došlo k uzavření sňatku bez přítomnosti kněze, mohl být sňatek s okamžitou platností prohlášen za neplatný. Nastala-li situace, že kněží porušili stanovená pravidla, riskovali tím okamžité sesazení ze svého postu.¹²² Jako rozhodující se již nebral ani souhlas rodičů a spíše se mělo dbát na souhlas obou snoubenců.¹²³

Na území pražské diecéze se dekret o této sňatkové reformě dostával do praxe roku 1605 z podnětu pražské synody.¹²⁴ Jeho platnost ohlašovali kněží a případné provinění se trestalo peněžitou pokutou.¹²⁵ Za hlavní cíl manželství bylo považováno zplodění potomka. Oba novomanželé měli své spojení brát jako nový začátek života

¹¹⁷ J. GRULICH, *Slavnostní okamžiky*, s. 71.

¹¹⁸ TAMTÉŽ, s. 49-82.

¹¹⁹ Z. HORÁK – J. R. TRETERA, *Církevní právo*, s. 269-275.

¹²⁰ V. BŮŽEK - J. HRDLÍČKA - P. KRÁL - Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 324.

¹²¹ TAMTÉŽ, s. 324.

¹²² Z. HORÁK – J. R. TRETERA, *Církevní právo*, s. 259-262.

¹²³ J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“, s. 74.

¹²⁴ V. BŮŽEK - J. HRDLÍČKA - P. KRÁL - Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 324-325.

¹²⁵ Jan SEDLÁK, *Některá zvláštní ustanovení pražské synody z r. 1605*, Časopis katolického duchovenstva 31, 1890, s. 608-610.

v křesťanském duchu.¹²⁶ S církevními změnami se upozadily světské tradice, které doted' hrály důležitější roli. Pražská synoda byla proti zasnubám v dětském věku, protože se tento akt bral za znemožnění osobního výběru svého vhodného protějšku.¹²⁷

Faráři ověřovali, jestli snoubenci vstupují do manželství ze své svobodné vůle, ale také zjišťovali, jestli neexistují nějaké výše uvedené překážky v uzavření manželství.¹²⁸ Pokud některou z překážek snoubenci zatajili, a i přes to byli oddáni, hrozilo prohlášení o neplatnosti uzavřeného manželství nebo další tresty.¹²⁹ Ovšem existovaly výjimky, kdy mohlo být manželství uzavřeno, ale pouze s apoštolským souhlasem. Za jeden z největších prohřešků se považovalo cizoložství spojené s příslibem budoucího uzavření manželství.¹³⁰ Sňatku předcházelo veřejné ohlášení ohlášek farářem v průběhu tří církevních svátků po sobě.¹³¹ Důvodem bylo zvednutí povědomí o ohlášeném sňatku, a také proto kdyby někdo z farníků měl nějaké výhrady souvisejících překážkami bránícími uzavření manželství. K uzavření manželství mohlo dojít pouze ve farním kostele.¹³²

II.5 Svatební smlouvy

Dle tehdejších zvyklostí se před samotným uzavřením sňatku podepisovala svatební smlouva. Dělo se tak několik dní před uzavřením sňatku, a někdy dokonce v jeho den. Toto konání sloužilo k stanovení majetkových poměrů mezi manžely, jak v době společného života nebo po úmrtí jednoho z nich.¹³³ Ze strany budoucí manželky došlo ke stanovení výše věna. Ženě podpisem této smlouvy připadala jistá část majetku, které jí mělo zajistit finanční jistotu v případě skonání jejího budoucího manžela. Tento pojem byl zaznamenán jako obvěnění.¹³⁴ Do těchto smluv někteří zúčastnění nechali uvést některá svá sídla, která mohl jejich protějšek v případě úmrtí prve zmíněného

¹²⁶ Z. HORÁK – J. R. TRETERA, *Církevní právo*, s. 245-246.

¹²⁷ J. SEDLÁK, *Některá zvláštní ustanovení*, s. 606-613.

¹²⁸ J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“, s. 74.

¹²⁹ Z. HORÁK – J. R. TRETERA, *Církevní právo*, s. 287-288.

¹³⁰ TAMTÉŽ, s. 75.

¹³¹ Z. HORÁK – J. R. TRETERA, *Církevní právo*, s. 246-250.

¹³² TAMTÉŽ, 256-257.

¹³³ P. NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy*, s. 43.

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 45-46.

užívat. Majetkové záležitosti při uzavírání manželství ve šlechtické společnosti přímo určovalo české i moravské zemské právo.¹³⁵ Nastala-li situace, že v jedné rodině bylo více dcer, tak všechny měly dostat věnem totožnou finanční část majetku. Do smluv byly také vkládány různé dodatky. Například Vilém Rožmberský se zavázal tolerovat luteránské vyznání své manželky Kateřiny Brunšvické.¹³⁶

Uzavření svatební smlouvy bylo důležitou součástí konání sňatků, neboť svatební smlouva tvořila jejich právní základ.¹³⁷ Tyto smlouvy se týkaly zejména dvou bodů, a to věna a obvěnění. Kromě těchto dvou položek mohl být ve smlouvě zaznamenán jitřní dar.¹³⁸ Jednalo se o obnos, který měla novomanželka obdržet po první svatební noci a zároveň o potvrzení předmanželského panenství. Smlouvu stvrzovaly podpisy budoucích manželů, jejich rodičů či poručníků a také ručitelů, jak ze strany manželky, tak i manžela.¹³⁹

K podepsání svatební smlouvy často docházelo těsně před uzavřením sňatku, ale našly se i výjimky, kdy byla tato listina podepsána již několik let dopředu. Například roku 1496 došlo k uzavření smlouvy Jindřichem z Lipé, tehdy šestnáctiletým, a Vilémem z Pernštejna o budoucím vstupu do manželství s Vilémovou ještě jedenáctiletou dcerou Bohunkou z Pernštejna.¹⁴⁰ V této smlouvě bylo zakotveno, že ke svatbě dojde až za čtyři léta, tedy v době, kdy Bohunka dosáhne patnáctého roku věku, a tudíž bude plnoletá.¹⁴¹

Za věno se může považovat nějaký majetek, který do manželství přicházel ze strany ženy. Podpisem smlouvy věno přecházelo do vlastnictví muže, jenž s ním mohl zacházet dle své libosti.¹⁴² Věno nemuselo mít pouze podobu finanční hotovosti, ale také se mohlo jednat o nějaký pozemek nebo statek. Nebylo nezvyklé, když věno

¹³⁵ J. KAPRAS, *Manželské právo*, s. 18-21.

¹³⁶ V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 323.

¹³⁷ M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 22.

¹³⁸ P. NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy*, s. 48-49.

¹³⁹ TAMTÉŽ, s. 25.

¹⁴⁰ P. VOREL, *Pernštejnská svatba*, s. 136.

¹⁴¹ TAMTÉŽ, s. 136.

¹⁴² J. KAPRAS, *Manželské právo*, s. 18-28.

nebylo vyplaceno hned a v celé výši, ale často byla uzavřena dohoda, kdy se sjednalo, že věno bude postupně spláceno.¹⁴³ V případě nebylo-li věno zapláceno mohl ženich žalovat protější stranu. Uzavřením této smlouvy a obdržením věna se měla nevěsta zříci svých dědických nároků, hlavně v případě, pokud měl její otec mužské dědice. Tomuto provdání a vyplacení věna říkáme, že dcera byla takzvaně vybyta či odbyta.¹⁴⁴ Podle zemského zákona měly všechny dcery právo na stejnou výši věna. Výjimku tvořily ženy, které trpěly nějakým postižením, byly dlouhodobě nemocné nebo měly menší šance vstoupit do manželství. Z těchto důvodů mohly obdržet větší věno, aby se zvýšila šance na uzavření sňatku.¹⁴⁵ Výše věna byla různá, ale můžeme předpokládat, že záleželo na urozenosti manžela a počtu dcer, které otec měl. Velké problémy s věnem musel řešit Vratislav z Pernštejna, jenž měl třináct dcer, z nichž se sedm dožilo dospělosti a pět se provdalo.¹⁴⁶

Druhým podstatným bodem ve smlouvě se týkalo obvěnění. Tomuto termínu můžeme rozumět jako zajištění vdovského podílu na ženichově majetku pro případ jeho smrti.¹⁴⁷ Znovu jako u věna se mohlo jednat o finanční obnos, nemovitosti nebo pozemek. Tento majetek měl posloužit ženě k tomu, aby jej mohla vyžít i po smrti svého muže. Výše obvěnění dle zákona měla tvořit nejméně 2,5násobek věnné částky.¹⁴⁸ Například Vilém Trčka z Lípy roku 1555 zajistil své manželce Barboře z Biberštejna obvěnění ve výši 7 500 grošů českých, jelikož její věno činilo 3 000 grošů českých.¹⁴⁹ Tato pravidla většinou platila u prvních manželství. Pokud šlo o vdovy, které se znovu provdaly, tak jejich obvěnění tvořil alespoň dvojnásobek věna.¹⁵⁰

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 28.

¹⁴⁴ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 72.

¹⁴⁵ A. KOZÁKOVÁ-JÍROVÁ, *Právní postavení*, s. 21.

¹⁴⁶ P. VOREL, *Páni*, s. 262.

¹⁴⁷ J. KAPRAS, *Manželské právo*, s. 34-45.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 32.

¹⁴⁹ M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 23.

¹⁵⁰ A. KOZÁKOVÁ-JÍROVÁ, *Právní postavení*, s. 21.

III. Manželské spory před soudem

Cílem této kapitoly je získat ucelenější obraz o přehledu a fungování soudnictví v raném novověku. Kauzy týkající se manželství totiž především končily před církevními soudy, které posuzovaly případ podle kanonického práva a městské soudy se těmito případy zabývaly ve spojitosti s jiným prohřeškem.¹⁵¹ I dle využitých pramenů v této práci lze vidět, že většinu případů řešil konzistorní soud.

III.1 Druhy soudů

V období 16. a 17. století lze na českém území zaznamenat celou řadu soudů. Každý z nich plnil svou roli v soudní hierarchii. Prvním takovým významným soudem byl zemský soud. Vznik a vývoj zemského soudu probíhal celá desetiletí a jedná se o složitý proces s celou řadou sporných momentů.¹⁵² Úkolem těchto soudů bylo řešení sporů, kde na žalující nebo obžalované straně stáli šlechtici. Postupem času se k tomuto soudu nemohli žalovat na svou vrchnost poddaní.¹⁵³ Kompetence zemského soudu se vztahovaly na věci civilní a trestní. Žaloby ve věcech trestních hrdelních činů se měly podávat u zemských nebo královských soudů. Ke královským soudům se pak dostávaly případy veřejných zločinů.¹⁵⁴ Výsadní postavení většího zemského soudu dokazovalo i postupování případů od jiných soudů. Jednalo se o formu konzultace týkající se dalšího postupu při řešení soudní kauzy.¹⁵⁵ Alespoň podle *Vladislavského zřízení zemského* se měl dvorský soud v případě potřeby obrátit na soud zemský.¹⁵⁶ Proto měl větší zemský soud větší roli v českém soudnictví. To je při nejmenším vcelku zarážející, protože si musíme uvést, že se jednalo o laický soud a od jeho přisedících nebyla vyžadována žádná forma právní specializace.¹⁵⁷

¹⁵¹ J. FRANCEK, *Já*, s. 33.

¹⁵² J. TEIGE, *O zřízení soudu*, s. 241–248.

¹⁵³ M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 22–23.

¹⁵⁴ J. KAPRAS, *Právní dějiny*, s. 468–469.

¹⁵⁵ M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 29.

¹⁵⁶ „nemohli-li by veť trefiti, majiv soudu zemském naučenie vzieti“. P. KRUEZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 195–196.

¹⁵⁷ M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 29.

Kromě výše probíraného většího zemského soudu existoval i zemský soud menší. Tento druh soudu se zabýval menšími případy, aby mohl odlehčit vytíženému většímu zemskému soudu.¹⁵⁸ Definici, kdy už se jednalo o menší trestný čin nalezneme znovu ve *Vladislavském zřízení zemském*.¹⁵⁹ Z toho lze vyvodit, že příslušnost případu k určitému soudu se vyvozovala od výše žalované finanční částky. Nastal-li případ, kdy k menšímu zemskému soudu bylo žalováno pro větší finanční obnos, mělo být toto pohnání odmítnuto.¹⁶⁰ Na menším zemském soudu seděli menší zemští úředníci, které schvalovali a propouštěli vyšší zemští úředníci. Z těchto menších zemských úředníků seděli na menším zemském soudě purkrabí Pražského hradu, místokomorník, místosudí, místopísař, úředník královny a úředník podkomořího.¹⁶¹ Podmínkou pro zastávání tohoto úřadu byla nutnost patřit alespoň do rytířského stavu.

Dalším soudem, který se zaměřoval na šlechtu, byl soud dvorský. Dvorský soud byl ve fungování již od dob Lucemburků a převážně se zabýval lenními, odúmrtními záležitostmi, spory královských služebníků a zločinců, jejichž zločiny byl spojen trest konfiskace.¹⁶² Zjednodušeně rozhodoval v záležitostech, ve kterých panovník nařídil jejich prošetření. V předbělohorské době došlo k postupnému úpadku významu dvorského soudu, které zaznamenal Pavel Stránský ve svém díle *O státě českém*.¹⁶³ K tomu ještě přisuzuje dvorskému soudu pře: „*kteřé se týkají královských manů, odúmrtí a manských sporů*“.¹⁶⁴ V čele dvorského soudu stál dvorský sudí.¹⁶⁵ V průběhu rudolfínské doby došlo k většímu propojení mezi soudem dvorským a soudem komorním, přičemž soud komorní měl významnější roli.

Komorní soud má kořeny v lucemburské době a dlouhou dobu své existence se soudní agendou zabýval pouze v případě potřeby panovníka nebo úředníků

¹⁵⁸ K. MALÝ, *Zemský soud*, s. 109.

¹⁵⁹ „*Soud menší zemský, k tomu muož pohnati z desieti hřiven stříebra bez lotu aneb z 10 kop grošuov českých*“ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 184-185.

¹⁶⁰ „*Jestliže kto požiene před menší úřad z většie sumy než z desieti hřiven bez puovoda, že mu ten puohon zdvižen bude*“ TAMTÉŽ, s. 186.

¹⁶¹ M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 29.

¹⁶² J. KEJŘ, *Počátky*, s. 7-19.

¹⁶³ Bohumil RYBA (ed.), Pavel Stránský, *O státě českém*, Praha 1940, s. 275.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 276.

¹⁶⁵ „*má s ním sedati prokurátor královský a k tomu manové královští mají vybráni býti*“ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 313.

a pravidelným soudem se stal až v pozdější době.¹⁶⁶ Komorní soud již ve druhé polovině 16. století byl plnohodnotným soudem jako například zemský soud. Ve svém řízení se zabýval několika delikty, do kterých spadala provinění proti státu a státnímu zřízení.¹⁶⁷ Sem lze zařadit urážku majestátu, křivé svědectví nebo kacírství. Druhou skupinou bylo provinění proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku, například psanectví či škůdcovství. Dále se jednalo o přečiny typu falšování, žhářství, loupež, vražda, travičství. Poslední kategorií trestných činů bylo namířeno proti osobním právům, sem lze zařadit již na počátku probírané cizoložství, nedodržení slibu nebo odlouzení vdané ženy.¹⁶⁸ Ze svědectví starších zápisů se komorní soud zabýval žalobami „*pro pohánění nebo neutračnou pomluvu, pro nevyplacení sjednoceného věna, pro nesplacení půjčky, pro pohledávání pokuty, která má postihnouti toho, kdo odepřel vydati svědectví, nebo kdo zavínil, že se někdo nemohl dostavit k soudu, pro odvolání výsad nabytých k něčí škodě nebo darování uprázdněných záduší, pro násilné uchvácení statků, pro jakékoli soukromé násilí a věci tomu podobné*“¹⁶⁹ Prakticky by se dalo říci, že spory projednávané před komorním soudem mohl projednávat i zemský soud. Komorní soud byl tedy zaveden jako alternativa k většímu soudu zemskému. Tudíž se žalobci naskytla možnost výběru mezi těmito dvěma soudy. V popředí komorního soudu stál nejvyšší horní mistr a v případě jeho nepřítomnosti ho zastupoval dvorský sudí, jenž vedl výše projednaný dvorský soud.¹⁷⁰

Manželství spadalo pod právo kanonické, a tudíž pravomoc řešit manželské konflikty měly církevní soudy.¹⁷¹ Na počátku těchto zkoumaných případů bylo podání suplikací žalující strany většinou k dolní konzistoři.¹⁷² V českých zemích se o práva katolíků starala horní konzistoř. Ta měla sídlo na Hradčanech a v jejím čele seděli administrátoři. Mezi její povinnosti spadalo potvrzování kněžích u far a případné dávání rad. Dále se zabývala soudními procesy v případech, kdy se některý z kněží provinil

¹⁶⁶ M. DRAGON – P. MAŤA, *Komorní soud*, s. 255-292.

¹⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 255-268.

¹⁶⁸ P. KRUEZ, *Postavení*, s. 121-166.

¹⁶⁹ B. RYBA (ed.) Pavel Stránský, *O státě*, s. 275.

¹⁷⁰ M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 79-81.

¹⁷¹ Z. HORÁK – J. R. TRETERA, *Církevní právo*, 338-350.

¹⁷² „... rozepře o manželství právem duchovním coby administrátorem a správcem konzistoře pražské pod obojí přijímajících ...“ Národní archiv (dále NA) Praha, Stará manipulace, inv.č 3778., sign. T 105/3, kart. 2433, fol. 4-7.

proti katolickým zákonům nebo při rozlukách manželství. Kromě této horní konzistoře existovala dolní konzistoř, což byl správní pomocný orgán administrátora utrakvistické (kališnické) církve. Tato konzistoř sídlila ve Starém Městě pražském na Karlově koleji.¹⁷³ Dolní konzistoř fungovala mezi lety 1471 až 1621 do rekatolizace, která nastala po porážce stavovských vojsk na Bílé hoře v roce 1620.¹⁷⁴ Kromě žalob pro porušení manželského slibu se k církevním soudům pohánělo kvůli neplatnosti manželství, opuštění manžela nebo rozvodům.¹⁷⁵

III.2 Průběh soudních přelíčení

Na počátku každé soudní pře bylo podání žaloby, které se nazývalo půhon. Půhon byl písemnou formulací žalobního nároku, s kterým hodlal žalobce vystoupit proti obžalovanému v rámci soudního procesu.¹⁷⁶ Jako takový musel splňovat jisté náležitosti. Měl obsahovat jména poslů, kteří půhon doručovali, datum konání soudu a v některých případech i jméno řečníka. Tehdejšího řečníka lze přirovnat k roli státního zástupce.¹⁷⁷ Ještě před vydáním *Obnoveného zřízení zemského* roku 1627 prováděla žalující strana krok, který se nazýval útok. V praxi šlo o pouhé prohlášení, že hodlá pohnat k soudu svého protivníka. S tímto oznámením se obracel na starostu komorníků nebo na menší úředníky.¹⁷⁸ V prvním případě se tak dělo, pokud se prováděl tento krok v Čechách a v případě druhém se jednalo o území Moravy. Důvodem podání útoku bylo v tom, že v okamžik oznámení rozhodoval o pořadí pře, které hrálo nemalou roli. Protože při protahování celého procesu mohlo dojít k jeho promlčení.¹⁷⁹ Aby nedocházelo k prosazování žalob členů vyšších vrstev před ostatními, vedla se evidence útoků, které se zapisovaly nebo do půhonných desek. Rozdíl mezi útokem a půhonem byl definitivně smazán po vydání *Obnoveného zřízení zemského*.¹⁸⁰

¹⁷³ J. FRANCEK, *Já*, s. 31.

¹⁷⁴ Josef MACEK, *Víra a zbožnost v jagellonském věku*, Praha 2001, s. 101-104.

¹⁷⁵ K. MALÝ, *České právo*, s. 76.

¹⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 57.

¹⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 57-58.

¹⁷⁸ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 150-153.

¹⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 153.

¹⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 156-157.

K soudnímu procesu se měli dostavit žalobce i obžalovaný. Původně bylo úlohou žalobce, aby obžalovaného obeznámil se soudní pří nebo ho před soudní stolec dokázal dopravit.¹⁸¹ Později tuto úlohu převzal do svých rukou soud samotný a půhon byl doručován určený zmocněnec soudu. I tak se stále jednalo o akt žalující strany, který byl soudem pouze zprostředkován. Až v 16. století můžeme nalézt předvolání k soudu iniciovaných soudem samotným.¹⁸² V některých případech docházelo k útokům na posly, které jim mělo znemožnit doručení půhonu. V pozdějších stavovských dobách už byl tento čin považován za hrdelní zločin. Občas ani to nezabránilo některým urozeným šlechticům, aby se vyhnuli trestu.¹⁸³ Jako příklad můžeme uvést případ Jindřicha z Rožmberka, který uvěznil komorníky roku 1526 při provádění exekuce. Komorníky uvěznil na krumlovském zámku a fyzicky je zde týral. Dokonce měl i své vězně donutit sníst pečeti zemského soudu, kterými byli jako legitimacemi vybaveni.¹⁸⁴

Vyrozumění obžalovaného hrálo důležitou roli, protože na tom závisela přítomnost pohnaného u soudu a případné postihy při absenci. Z tohoto důvodu se komorníci nesměli nechat odbýt, pokud dotyčného nezastihli. V takovém případě museli půhon zanechat rodině, služebnictvu či sousedům.¹⁸⁵ Pověření poslové museli skládat přísahu, že půhon skutečně doručili a na důkaz, že tak opravdu provedli předkládali třísku ze dveří určeného adresáta.¹⁸⁶

Než se soud rozhodl zabývat obžalobou, musel žalobce daný soud přesvědčit, že nejde o klam a že celý proces skutečně včetně všech nákladů dokončí.¹⁸⁷ Proto bylo obvyklé, že žalující strana musela složit jistě kauce, díky kterým potvrzoval, že se bude řídit veškerými závazky, které mu s tímto soudním zřízením vyplynou. Samotné žaloby se zaznamenávaly do žalobních knih.¹⁸⁸ Jestliže se žaloba týkala násilných trestných činů spáchaného na majetku, zdraví a životu, byl nucen žalující shromáždit důkazy, které tento delikt prokazovaly. Jeho povinností bylo neprodleně po uskutečnění přečinu svolat

¹⁸¹ K. MALÝ, *Tři*, s. 31–33.

¹⁸² Karolina ADAMOVÁ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN, *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*, Praha 2017, s.163.

¹⁸³ K. MALÝ, *České právo*, s. 58.

¹⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 58.

¹⁸⁵ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 163.

¹⁸⁶ K. MALÝ, *České právo*, s. 59.

¹⁸⁷ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, 154–155.

¹⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 156.

sousedy na místo a informovat soud, který vyslal svého zřízence, který měl místo činu ohledat a přesvědčit se o pravosti celého skutku.¹⁸⁹ Celé takové konání bylo označováno jako opověď. Pokud žalobce tuto opověď neučinil, byl jeho půhon přijat, ale došlo-li během soudního líčení k potvrzení o tomto zanedbání povinnosti provést opověď, byl obžalovaný označen za nevinného.¹⁹⁰

Kromě ohledání a zaznamenávání důkazů na místě činu bylo nutností sehnat si svědky, kteří by před soudem svědčili. Seznamy všech svědků byly poskytovány oběma zúčastněným stranám, jak lze vidět v jedné z pří pro porušení manželského slibu mezi Markétou, dcerou Wolffa Dürra a Heřmanem Divišem Slepotickým.¹⁹¹ K vyrozumívání těchto svědků se používaly tzv. řezané cedule. Tyto řezané cedule obsahovaly žádost o vydání svědeckví, v jaké záležitosti se jejich svědecká výpověď vyžaduje a také datum a místo konání soudního jednání.¹⁹² V případě, že se dotyčný svědek nedostavil, byl obsílán ještě dvakrát, a to nejprve důhonem a na potřetí tzv. hrozivým půhonem. Dospělo-li se do situace, kdy svědek ani po třetí výzvě se k soudu nedostavil, prohrála ta ze stran, v jejíž prospěch měl svědeckví poskytnout. V opačném případě svědek vypovídal u soudního přelíčení a jeho svědecká výpověď se zaznamenávala do knih svědomí.¹⁹³ U zemského soudu byl svědek nucen vypovídat přímo při soudním líčení.¹⁹⁴ Ovšem soud městský umožňoval písemnou výpověď, takže za přítomnosti menších úředníků učinili své výpovědi v jistém předstihu a na samotném líčení se již četl pouze záznam o svědecké výpovědi.¹⁹⁵

Po dokončení přípravného řízení, kdy došlo k dodání půhonu, byli vyslechnuti svědci a dotyční zaplatili jisté poplatky mohlo začít soudní přelíčení. To se konalo u šlechtických soudů jen čtyřikrát do roka, jednalo se o tzv. sudé dny, v době adventní, postní, letniční a o sv. Jeronýmu. Soud trval 12-18 dní, záleželo na množství soudních

¹⁸⁹ TAMTÉŽ, 156–157.

¹⁹⁰ K. MALÝ, *Trestní právo*, s. 173.

¹⁹¹ „... v té při kterou s námi v konzistoři naší má svědky proti vám povede v koleji císaře Karla v Starém městě Pražském po neděli staje nejprve příští v hodin 14 protož vědouc o tom budete se moci oznámení den k vidění a šetření svědků dáti najíti a neb někoho na místě svém k tomu zmocnili.“ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 7.

¹⁹² M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 120–129.

¹⁹³ K. MALÝ, *České právo*, s.165.

¹⁹⁴ K. MALÝ a kol., *Dějiny*, s. 115–122.

¹⁹⁵ TÝŽ, *České právo*, s. 59-60.

sporů.¹⁹⁶ Protože soudní procesy byly veřejné, tak se soudní síně oddělily od prostoru pro publikum, aby nemohlo soud přerušovat. Soud byl zahájen tzv. svěřčením pŕuhonŕ, což bylo přečtení za přítomnosti obou zŕčastněných stran i všech soudcŕ.¹⁹⁷ Jestliže nebyla jedna ze stran přítomna u soudního přelíčení bez udání důvodu, tak kontumačně prohrála určitý soudní spor. Toto kontumační rozhodnutí bylo jediným legálním způsobem, jak donutit dotyčné, aby se k soudu dostavili.¹⁹⁸ Ve zkoumaných dokumentech často obvinění žádali o stanné právo, jeho uznání zajišťovalo již zmíněnou kontumační výhru.¹⁹⁹ V méně významných případech umožňovalo právo, aby jedna ze stran byla zastoupena svým právním zástupcem. Další, a ještě vážnější provinění vůči soudu nastalo, jestliže došlo k svévolnému vzdálení od soudu. V takovém případě proviněnému hrozilo, že bude prohlášen za psance.²⁰⁰ Strany také měly možnost požádat o odložení konání pře. Tento pojem se nazýval hájemství. Za důvody k odložení se uvádělo chatrné zdraví, které soud nechával prověřovat. Jako další omluva se uvádělo například rozvodnění řek a znemožnění se k soudu dostavit nebo přepadení lapky či věznění.²⁰¹

Prŕběh tohoto soudního přelíčení řídil nejvyšší sudí, který dával pokyny zemskému řečníkovi, který je tlumočil všem v soudní síni přítomným. Po přečtení pŕuhonu následovalo čtení žaloby, na které navazovala formální obhajoba pohnané strany a přecházelo se k procesu dokazování.²⁰² Během tohoto procesu směla žalující strana použít pouze ty důkazy, které byly součástí žaloby. Mohlo se jednat o různé desky, kšafy, listy, majestáty, ale jiné, než uvedené v žalobě předkládat nesměla.²⁰³ V případech, kdy soud řešil porušení manželského slibu bylo těžké uvádět důkazy. Proto důležitou roli hrály podané výpovědi svědkŕ. Mezi další dokazování patřilo ohledání na místě. Ovšem strany se často uchýlovaly k přísahám, zejména když

¹⁹⁶ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 165.

¹⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 165-166.

¹⁹⁸ K. MALÝ, *České právo*, s. 59, srov. NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 28.

¹⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 119.

²⁰⁰ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 169.

²⁰¹ K. ADAMOVÁ – A. LOJEK – K. SCHELLE – J. TAUCHEN, *Velké dějiny*, s. 98.

²⁰² K. MALÝ, *České právo*, s. 61.

²⁰³ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s.180.

nemohly jisté údaje jinak doložit.²⁰⁴ Například nemusel být vydán list, který by domnělou skutečnost potvrzoval. Tyto přísahy však měly spíše povahu čestných prohlášení. Když nastala situace, že pohnaný neměl možnost konzultace a neměl dost finančních prostředků na najmutí placeného řečníka, směl si vyžádat jednoho „pána z lavic“.²⁰⁵ Podle jeho volby mu byl vydán jeden z přísedících sudích, který mu mohl radit nebo za obžalovaného i mluvit. Této skutečnosti bylo často zneužíváno, jelikož si strana vybrala soudce, u kterého měla za to, že nestojí na její straně. Díky tomu bylo takovému soudci znemožněno hlasovat o konečném rozsudku, a dokonce musel žalovanou stranu ještě obhajovat.²⁰⁶ Po tomto dokazování svolal zemský soudce potaz, což byla porada přítomných sudích. Během této porady se soudci dohodli na společném nález, přičemž názory váženějších členů soudu měly větší váhu. Poté dva ze soudců výsledný nález vypracovali. Po kontrole a možných opravách byl konečný rozsudek stranám přečten a došlo k jeho zapsání do zemských desek. Proti rozsudku zemského soudu se nedalo v Čechách ani na Moravě odvolat, tento soud totiž rozhodoval v první a zároveň poslední instanci.²⁰⁷

Průběh exekuce byl velice složitým procesem. V případě trestních sporů nebylo rozhodnutí vykonáno bezprostředně, ale většinou se čekalo na rozhodnutí vítěze sporu, jestli bude na trestu svého protějška trvat nebo jestli mu odpustí.²⁰⁸ V 16. století byl odsouzen k trestu smrti za vraždu Jiří Křinecký a otec zavražděného po naléhání zemských soudců i příbuzných Křineckého trest odpustil.²⁰⁹ V případě manželských konfliktů zákoníky navrhovaly jisté tresty, jenže v praxi nemusely soudy trestat odsouzeného tak přísně. Při sporech o manželský slib mohli přijít tresty ve formě pokut nebo případného nuceného oddání.

²⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 181.

²⁰⁵ K. MALÝ a kol., *Dějiny*, s. 118.

²⁰⁶ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 181.

²⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 181-182.

²⁰⁸ K. MALÝ, *Trestní právo*, s. 170-172.

²⁰⁹ TÝŽ, *České právo*, s. 64.

IV. Konflikty v manželství

Hlavní otázkou této práce jsou manželské konflikty. Primárně se zde definuje manželský slib a připojí se další delikty, jako cizoložství nebo bigamie.

IV.1 Manželský slib a manželství

Manželský slib lze považovat za příslib, že v budoucnu bude mezi dvěma osobami uzavřeno manželství. Dnešní pohled na tento závazek se může značně odlišovat od pohledu z doby novověku. Samozřejmě i dnes má slíbení sňatku důležitou váhu, ale v případě jejího zrušení nemusejí být důsledky tak vážné, jako dříve. V 16. a 17. století mělo uzavření manželství podstatně větší váhu než dnes, hlavně, co se týče tlaku okolí na jeho uzavření.

K nalezení obecné definice manželství lze využít slovníky.²¹⁰ Dobové definice manželství jsou uvedeny v zákonících. Brikcí z Licka konstatoval, že k uzavření manželství nemá být nikdo donucen, k tomu přidal, že nikdo nemá dotyčnou osobu nutit k vyznávání jisté víry nebo ke křtu.²¹¹ Nejvýznamnější kodifikací práva městského je *Koldínův zákoník* z roku 1579. Tímto zákoníkem bylo sjednocené městské právo na území Čech.²¹² I zde se nachází tehdejší definice manželství.²¹³ Stejně jako v předchozím případě Koldín uvádí, že by člověk neměl být do manželského svazku

²¹⁰ *Ottův slovník naučný, Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí XVI*, Praha 1900, s. 795, „Manželství jest spojení muže a ženy odpovídající právu. Výměr tento předpokládá, že právní řád, ať duchovní, ať světský, upravil poměr mezi mužem a ženou, že z přirozeného lidského poměru životního se stal poměr právní.“; *Masarykův slovník naučný, Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí IV*, Praha 1929, s. 726, „Manželství je jako společenský zjev, spojení muže a ženy, neomezující se na pouhý pohlavní akt a upravené mravem.“.

²¹¹ „... že na vůli každé dcery a vdovy vdáti se aneb nechati, za kohož koli chce, to má rozuměno býti, že děvečka nebo žena k pojetí tohoto neb onoho muže nemá nucena býti. Neb jakž k víře nebo ke křtu žádný se nenuť, leč kdo chce: též ani k manželstvu člověk nemá moci nucen býti.“ J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *M. Brikcí z Licka Práva*, s. 249.

²¹² K. SCHELLE – J. TAUCHEN a kol., *Sexuální trestné činy*, s. 74.

²¹³ „že manželstvo nic jiného není než toliko pořádné spojení osoby mužské s osobou ženskou, nerozdílné jich spolu s sebou životem obcování obsahují.“ J. JIREČEK (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína, Práva*, s. 100.

nucen. Dále zde zmiňuje, že pokud dojde na manželské pře, mají se tyto neshody řešit před duchovními soudy.²¹⁴

V raném novověku tvořila značnou část případů příslušných soudů jednání o manželských slibech.²¹⁵ Na soudech již poté bylo šetření týkající se pravosti těchto slibů a popřípadě platnosti uzavřených manželství. Ve velkém počtu případů muži se intimně stýkali se ženami právě s příslibem uzavření sňatku. Jenže se vstupem do manželství nespěchali a bokem se poohlíželi po vhodnější partnerce.²¹⁶ V krajních případech žena otěhotněla a muž svůj slib popřel. Pokud soud takovou skutečnost zjistil a opravdu rozhodl ve prospěch ženy, tak donutil muže k uzavření manželství s již stávající ženou. Jiné tresty se dávaly jen ve výjimečných případech a většinou se jednalo o peněžité pokuty.²¹⁷ Důvodů, proč zapřít manželský slib ze strany ženy, bylo několik. Mohlo se jednat o nátlak ze strany rodičů, příbuzných, poručníků, nebo si žena našla vhodnějšího nápadníka. Rozhodnutí, kdy soud nařídil rozluky některého manželství, se dělo ve větších počtech ve šlechtickém prostředí nežli v prostředí měšťanském.²¹⁸

Častým problémem bylo, že manželský slib si milenci složili v soukromí a beze svědků. Ale ještě, než vůbec došlo k samotnému aktu příslibení manželství, museli se oba zúčastnění seznámit, strávit spolu nějaký čas a s tímto slibem souhlasit.²¹⁹ Ve starších dobách měli rodiče zásadní vliv na rozhodnutí, s kým jejich potomci uzavřou sňatek. Rodiče mohli svým dětem domluvit manželský příslib. Tento akt se označoval spojením „*sponsalia per verba de futuro*“.²²⁰ Aby rodiče tento příslib mohli uzavřít, byl nutný věk dítěte v minimální výši sedmi let. Bez zásahu rodičů se sami aktéři

²¹⁴ „Vzešel-li by mez osobami jaký odpor ze strany slibův manželských, aneb ze strany jiných případností k tomu podobných, kteréžby k manželství se vztahovaly, ..., ... proto, že v těch přech, kteréžby se manželstva dotýkaly, soudem duchovním rozeznáni býváme.“ TAMTÉŽ, s. 101.

²¹⁵ M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 31-40.

²¹⁶ J. FRANCEK, *Já*, s. 36.

²¹⁷ K. MALÝ, *Tři*, s. 36-38

²¹⁸ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 505-506.

²¹⁹ „... a skoro každodenně na velikém Mazhauze se scházivali, hořké pivo a víno co měli pili, sobě hubičky dávali...“ I. SLABOVÁ (ed.), *Knihy*.

²²⁰ Roderick PHILLIPS, *Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society*, Cambridge, 1988, s. 1-3

zavazovali manželským slibem neboli „*sponsalia per verba de presenti*“.²²¹ Zvláště porušením tohoto slibu se zúčastnění poháněli před příslušné soudy. Vliv rodičů v průběhu času slábl, přesto se ve zvyklostech v raném novověku těšil velké vážnosti.²²² Jen v některých případech se děti rozhodly protivit rozhodnutí svých rodičů, když nesouhlasily s jejich výběrem budoucího partnera.²²³

IV.2 Cizoložství

Pro definici cizoložství lze znovu nahlédnout do některých slovníků.²²⁴ Dnešek tento delikt vnímá jako porušení morálního kodexu každé osoby. Literatura vysvětluje cizoložství v podobném smyslu. Cizoložství se dá zařadit mezi sexuální nebo mravnostní delikty.²²⁵ Konkrétně se jedná o porušení manželského stavu a pohlavního života s jiným mužem či ženou mimo zákonem uznané manželství.²²⁶ K ucelenému obrazu je nutné uvést vysvětlení pojmu cizoložství v zákonících z dob novověku. Co se týče právního zakotvení deliktu cizoložství v zemském nebo šlechtickém právu, tak jisté zmínky lze nalézt ve *Vladislavském zřízení zemském*. Ovšem nejedná se o první kodifikaci šlechtického práva z roku 1500.²²⁷ Protože *Vladislavské zřízení zemské* bylo vydáno ještě ve třech redakcích. První redakce byla z roku 1530, zde o cizoložství není nic zaznamenáno. Až ve druhé redakci, která vyšla v roce 1549 je informace

²²¹ TAMTÉŽ, s.

²²² J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 100-101.

²²³ V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 324-325.

²²⁴ *Ottův slovník naučný, Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí V*, Praha, 1892, s. 418, „Cizoložství jest souložení jednoho z manželů; je-li jeden ze souložníků manželem, jest cizoložství jednoduché, jinak jest dvojnásobné“; *Masarykův slovník naučný*, Díl I, Praha 1925, s. 820, „cizoložství jest mimomanželská soulož dvou osob, z nichž alespoň jedna je v platném svazku manželském“.

²²⁵ K. SCHELLE – J. TAUCHEN a kol., *Sexuální trestné činy*; P. BREZINA – A. LOJEK, *Delikt*; J. FRANCEK, *Já*; Jindřich FRANCEK, *Zločin*; K. MALÝ, *Trestní právo*; J. AL SAHEB, *Dva*.

²²⁶ K. SCHELLE – J. TAUCHEN a kol., *Sexuální trestné činy*, s. 74.

²²⁷ P. BREZINA, A. LOJEK, *Delikt*, s. 69.

k provinění cizoložství.²²⁸ Ale tento prohřešek zde nemá samostatnou pozici, ale je spojen s dalšími přestupky.²²⁹

O deliktu cizoložství se vyskytují informace v díle Brikcího z Licka. Ten značně rozlišoval nevěru ze strany ženy a nevěru ze strany muže. Přičemž nevěře muže není kladena taková závažnost, ale výjimkou je, pokud se nejednalo o cizoložství s vdanou ženou.²³⁰ V *Právech městských Království českého* lze nalézt definici cizoložství.²³¹

Chronologicky posledním dobovým dokumentem, ve kterém se objevují zmínky o cizoložství, je *Obnovené zřízení zemské z roku 1627*. Ale zde je otázka cizoložství projednávána pouze okrajově. Jen v jednom článku nalezneme pojem cizoložství, nicméně je zde uvedeno, kdo se jej nemá dopouštět.²³²

Z výše uvedených definic lze vidět, že novější definice i pojetí ze starších dob vysvětlují cizoložství prakticky ve velice podobném slova smyslu. A v jisté podobě se jednalo o porušení manželské svátosti, jenže sám o sobě tento přečin neporušuje příslib uzavření budoucího manželství.

V době vrcholného středověku a raného novověku se ve šlechtickém prostředí nahlíželo na delikt cizoložství jinou optikou, než jakou se na něj dívá dnešní společnost. V průběhu šlechtického života se mohlo naskytnout několik příležitostí k tomuto mimomanželskému konání. Nicméně u šlechtice se nedostávalo jeho chování pod takový drobnohled. Změna nastala, jestliže se o této skutečnosti dozvěděla širší veřejnost. Cizoložství, stejně jako smilstvo, lze zařadit do skupiny mravnostních prohřešků.²³³ Důvodem udržení stávajícího manželství bylo, aby rod daného šlechtice

²²⁸ TAMTÉŽ, s. 69.

²²⁹ „Aby jeden každý ze všech tří stavů při svém dobrém svědomí, i při poddaných svých to tak opatřil, aby takoví zjevní hříchové, cizoložství, ožralství, i jiné všelijaké nestydatosti, kteréž jsou proti Pánu Bohu všemohoucímu, skutečně přetrhováni býti mohli“ J. JIREČEK – H. JIREČEK, (edd.), *Zřízení*, s. 342.

²³⁰ TITÍŽ (edd.), *M. Brikcí z Licka Práva*, s. 239-244.

²³¹ „cizoložství vlastně působí a děje se s ženou, kteráž by muže svého měla, aneb muž zase, manželku svou vlastní maje, s cizí ženou by obýval“ J. JIREČEK, (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína, Práva*, s. 308.

²³² „Jeden každý pán nebo hospodář, duchovní i světský, jest povinen, napřed sám zjevných hříchův, cizoložství, smilstva, ožralství, lání, zlořečení, přísahání, rouhání proti matce Boží a ...“ H. JIREČEK, (edd.), *Obnovené právo*, s. 568-572.

²³³ P. BREZINA, A. LOJEK, *Delikt*, s. 69-70.

měl zajištěné své působení i v budoucích letech. Na druhé straně, jestliže se manželský svazek podařilo udržovat a plnit, veškeré právní nebo majetkoprávní povinnosti, tak se šlechticovo mimomanželské chování nedostávalo pod drobnohled tehdejší příslušné vrstvy lidí.²³⁴

Delikty cizoložství v další fázi řešily různé soudy. Mezi ně patří církevní soudy, dále konzistorní a soud zemský. Právě v *Obnoveném zřízení zemském* se nezmiňuje trest za cizoložství, ale má se tato situace řešit před soudem zemským.²³⁵ Před soudním řízením bylo nutné předložit důkazy nebo svědecké výpovědi svědků o zmíněném přechinu. *Práva městská* stanovují konkrétní parametry pro doložení cizoložství: „...sedmi svědky hodnými nebo dvěma sausedy toho, jehož jest ženu uvedl“.²³⁶ Obecně lze říci, že dokázání deliktu cizoložství bylo mnohem složitější pro ženu než pro muže. K usvědčení muže z tohoto přechinu někdy ani nestačily svědecké výpovědi.²³⁷

Další otázkou je, jaký trest vyměřovaly tehdejší zákony, neboť i v nich lze nalézt odlišný názor na potrestání provinilců. Pokud bylo cizoložství prokázáno u šlechtice, čekal ho poměrně mírnější trest, než když se tímto deliktem provinila šlechtična.²³⁸ Provinilý šlechtic utrpěl spíše společenské ponížení. Tímto svým počínáním zahanbil jméno své i svého rodu a ve značné míře mohla utrpět jeho pověst. V případě, že zastával jistý významný úřad, bylo mu kladeno za vinu, že tento úřad znevažuje. V některých případech byl šlechtici vyměřen trest v podobě zaplacení peněžité pokuty.²³⁹

V případech cizoložných šlechtičen některé tresty hrozily ukončením jejich životů. V lepším případě byla šlechtična pouze vyhnána a došlo k rozluce stávajícího manželství.²⁴⁰ Někdy docházelo k zaldění cizoložné ženy. Došlo-li k přistžení manželky a jejího milence, mohl podvedený muž vzít oběma zúčastněným život, tuto

²³⁴ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 35.

²³⁵ „Pakli by kdo v Městech Pražských aneb v jiných královských, jsa napomenut od úřad, aby od takové neřádné věci ihned přestal, a on přes vždy v svém takovém zlém spuosobu trval, a přestati nechtěl..., ... saud zemský, takovou neřádnou věc zastaviti a skutečně přetrhnauti mají.“ H. JIREČEK, (edd.), *Obnovené právo*, s. 570.

²³⁶ J. JIREČEK – H. JIREČEK, (edd.), *M. Briki z Licka Práva*, s. 239-244.

²³⁷ K. MALÝ, *Trestní právo*, s. 233.

²³⁸ P. BREZINA – A. LOJEK, *Delikt*, s. 64-65.

²³⁹ TAMTÉŽ, s. 65.

²⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 65.

„výsadu“ mu dávalo zvykové právo.²⁴¹ Jako příklad lze uvést případ pana Mikuláše Trčky z Lichtenburka, který roku 1507 nechal setnout hlavu milenci své ženy, kterou dal následně zazdít. Dokonce jistou postarší ženu, která tyto dva milence měla seznámit nechal pohřbít za živa.²⁴² V souvislosti s tímto případem se dostáváme k otázce zazdívání. V dochovaných pramenech je zaznamenáno několik případů, kdy došlo k zazdění ženy, která se měla dopustit deliktu cizoložství. Přestože *Práva městská Brikcího z Licka* i *Koldínův zákoník* dávaly muži právo manželku usmrtit, o samotném zazdění nic nevypovídají.²⁴³ Tedy se nejednalo o trest, jenž by byl právně vymezený, ale spíše šlo o symbolické potrestání nevěrné manželky.²⁴⁴ Podle zaznamenaných případů se zazdění neřídilo žádnými striktními pravidly. Již zmíněný Mikuláš Trčka z Lichtenburka nechal svou ženu zazdít ve věži.²⁴⁵ Vavřinec Spinka z Lubikova dal zazdít svou manželku Kateřinu Podhradskou v jeskyni. Dále se nabízí otázka zda měl tento trest vést k usmrcení cizoložné ženy.²⁴⁶ Zazdění mohlo nahradit jiný trest, a to pohřbení zaživa, jenž byl také využit.²⁴⁷ Jako šlechtic mohl usmrtit svou cizoložnou ženu a jejího milence, tak to samé právo měl i měšťan, jenže s tím rozdílem, že musel neprodleně po tomto svém jednání přivolat rychtáře.²⁴⁸ Ten měl povinnost celé místo činu ohledat a muže vyslechnout.²⁴⁹ Zatímco šlechtici nehrozil za podobné jednání žádný postih, tak měšťanovi nemuselo jeho chování projít, a dokonce za něj mohl být dodatečně potrestán.²⁵⁰ Pro podvádějící ženu i jejího milence byl následně vyměřen trest

²⁴¹ J. AL SAHEB, *Dva případy*, s. 5.

²⁴² J. FRANCEK, *Zločin*, s. 35.

²⁴³ J. JIREČEK – H. JIREČEK, (edd.), *M. Brikcí z Licka Práva*; J. JIREČEK, (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína, Práva*.

²⁴⁴ P KRÁL, *Zazdění*, s. 130.

²⁴⁵ Karel PLETZER, *Zazdění jako trest za nevěru (paní Kořenská na Svěbozích)*, Český lid 55, 1968, 254-255.

²⁴⁶ J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – R. SMÍŠEK (edd.), *Symbolické jednání*, s. 136.

²⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 136.

²⁴⁸ „Ač by kdo u své ženy vlastní koho zastihl a oba, totiž cizoložníka a cizoložnici by zabil, rychtáře a přísězných zavolá a řečené osoby zabité k hruoze kolem prorazí.“ J. JIREČEK – H. JIREČEK, (edd.), *M. Brikcí z Licka Práva*, s. 242.

²⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 242.

²⁵⁰ P. BREZINA – A. LOJEK, *Delikt*, s. 69.

v podobě naražení na kůl.²⁵¹ Někteří měšťané mohli své cizoložné manželky potrestat tím, že ve svém testamentu zkrátí majetkový podíl, který měla jejich žena dostat. Museli si přitom hlídat podmínky svatebních smluv, protože kdyby tak neučinili, mohla manželka po smrti svého muže vznést proti tomuto testamentu odpor.²⁵² Stejným způsobem mohly jednat i vdané ženy.

Dále v *Koldínově zákoníku* lze nalézt několik popisů trestů, které měly být za cizoložství uděleny. Při přistižení nevěrné ženy s milencem dával Koldín právo na zabítí mileneckého páru nejen podvedenému manželovi, ale dokonce i otci cizoložné ženy.²⁵³ Nabízí se možnost, že udělení tohoto práva otci vzít život vlastní dceři může být důvod, že tímto svým přečinem uvedla v hanbu celé jméno svého rodu. Při cizoložství ženy mohl být udělen trest smrti, ale kromě toho ještě hrozil další majetkový trest, a to propadnutí jejího vdovského věna ve prospěch jejího manžela.²⁵⁴ V rozhodování o manželčině cizoložství muž mohl ušetřit život své manželky, pokud upřednostnil své majetkové zájmy a připadlo mu obvěnění a manželčino věno.²⁵⁵ Zatímco muži bylo uděleno „pouze“ ztrestání na hrdle, nicméně žádný další trest mu nemohl být udělen.

Jiná ale mohla být praxe vyměřování trestů u jednotlivých soudů. Soudní případy cizoložství lze nalézt v některých smolných knihách. Ve smolné knize Kutnohorské je 12 případů cizoložství mezi lety 1521 až 1571.²⁵⁶ Několik případů cizoložství je zde potrestáno velice mírně, vzhledem k navrhovaným trestům v zákonících, hlavně se jednalo o vsazení do pranýře spojené s výpraskem nebo vyhnání z města. Vyhnání z města většinou obsahoval dodatek, který určoval dodatečný trest,

²⁵¹ „Ač by kdo druhému vlastní ženu ulaudil neb uvedl, spolu s uvedenou ženau smrti kolu zaostřeného zemrau, totiž, že mají kolem probiti býti.“ J. JIREČEK – H. JIREČEK, (edd.), *M. Brikcí z Licka Práva*, s. 242.

²⁵² V. BŮŽEK a kol. *Společnost*, s. 553.

²⁵³ „Manžel svau manželku a otec svau dceru zastih-li by v cizoložném skutku: tehdy oba, totiž cizoložníka i cizoložnici, zabiti může a žádné pokuty pro to neponese“ J. JIREČEK, (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína*, Práva, s. 311.

²⁵⁴ „Než kteráž by žena cizoložství aneb smilstva se dopustila, o bezhrdlí manžela svého úklady činila, jeho otrávití usilovala, s kouzly a s čárami zacházela aneb v jiném k tomu podobnému nešlechetném skutku postižena byla, a to by na ni shledáno a provedeno bylo, ta netoliko třetinu a manželské opatření potratí, ale i na hrdle ztrestána býti má“ TAMTĚŽ, s. 106.

²⁵⁵ K. MALÝ, *Trestní právo*, s. 233.

²⁵⁶ P. BREZINA – A. LOJEK, *Delikt*, s. 71–72.

jestliže by se potrestaný znovu do města vrátil, jednalo se například o hrozbu výprasku či ztrátu hrdla.²⁵⁷ Ve srovnání s tím se přísněji trestal případ bigamie, kdy jeden muž pojal za manželky hned tři ženy. Roku 1557 byl za tento prohřešek sťat.²⁵⁸ Cizoložníci se většinou trestali smrtí ve spojitosti s nějakým dalším přečinem.

Tresty za cizoložství se tedy udělovaly velice různorodě. Ale dle literatury je lze rozřadit do několika skupin. Do první skupiny by patřily tresty hrdelní, tedy tresty, které končily smrtí nebo zmrzačením. Sem patřilo stětí, zahrabání za živa, naražení na kůl, zahrabání za živa s proražením kulem, oběšení, rozčtvrcení, zazdění, utopení, ukamenování, svémocné uškrcení.²⁵⁹ Druhá skupina obsahuje mrzačící tresty, tedy uříznutí uší či nosu, ale spíše se jednalo o ocejchování provinilých. Je nutné dodat, že tento druh trestu byl k vidění velice pomálu. Třetí skupinou lze rozumět tresty, které neměly způsobit fyzickou újmu, a pokud ano tak jen s krátkodobými následky. Jako příklady si můžeme uvést peněžitý trest, uvěznění, výprask, vsazení do pranýře, duchovní tresty, vyhnání z města.²⁶⁰

IV.3 Bigamie

K získání obecné definice lze znovu využít dostupné slovníky. Podle nich se o bigamii jedná, pokud někdo, kdo je vázaný platným manželským svazkem, vědomě uzavře manželství s jinou osobou. Nebo jestliže dotyčný vstoupí do manželství s osobou, o níž ví, že její manželství je v současné době platné.²⁶¹ Tudíž se tento pojem definuje jako dvojnásobné manželství.

Brikcí z Licka zmínil bigamii ve spojitosti s cizoložstvím.²⁶² V *Právech městských* Kristiána z Koldína psal autor také o bigamii a přidal i trest.²⁶³ Prakticky ve

²⁵⁷ K. SCHELLE – J. TAUCHEN a kol., *Sexuální trestné činy*, s. 76–82.

²⁵⁸ P. BREZINA – A. LOJEK, *Delikt*, s. 72.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, *Delikt*, s. 74–80.

²⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 74–80.

²⁶¹ *Masarykův slovník naučný*, Díl I, Praha 1925, s. 507; *Ottův slovník naučný* IV, s. 36.

²⁶² „Jestliže muž maje živou manželku oddávanou, a od té ujda, jinou by sobě pojal a s ní se oddal“, „a tolikéž se rozuměti má i o ženě, kteráž by se vdala, majíce muže oddávaného ještě živého“. J. JIREČEK – H. JIREČEK, (edd.), *M. Brikcí z Licka Práva*, s. 240–245.

²⁶³ „Muž, maje živau manželku oddávanau, a od té ujda, jinou by sobě pojal a s ní se oddal: bude-li v tom shledán, sťat bude.“ J. JIREČEK, (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína, Práva*, s. 311.

stejném smyslu je ustaveno i provinění ze strany ženy, pouze s jediným rozdílem, že provinilou mohli pohřbít zaživa.²⁶⁴ V celkovém počtu se nejednalo o příliš častý trestný čin, jelikož světské soudy měly povinnost nejprve předat případ k posouzení duchovním soudům.²⁶⁵ Jejich úlohou bylo zjistit, zda se jednalo o bigamii nebo o delikt cizoložství. Teprve na základě tohoto rozhodnutí světské soudy v daných pří rozhodovaly.²⁶⁶ V případě prokázání viny se hned nemuselo přejít k vykonání trestu stětím, ale sudí mohli uložit mírnější tresty. Mezi ně se počítá výprask, vystavění na pranýři, ocejchování nebo vypovězení.²⁶⁷ V rozsudcích bylo většinou upřednostňováno zachování prvního manželství, přičemž to druhé se často rozlučovalo.

²⁶⁴ „A tolikéž se rozuměti má i o ženě, kterážby se vdala, majeci muže oddávaného ještě živého. Ta též pokutau stětím aneb za živa zahrabáním ztrestána bud.“ TAMTÉŽ, s. 311.

²⁶⁵ K. MALÝ, *Trestní právo*, s. 230–231.

²⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 231.

²⁶⁷ K. SCHELLE – J. TAUCHEN a kol., *Sexuální trestné činy*, s. 87–90.

V. Případy manželských sporů

Následující podkapitoly se pokusí přiblížit jednotlivé případy pocházející z prostudovaných pramenů. Cílem bude seznámit s jednotlivými postavami, které nějakým způsobem zasáhly do daných pří.

V.1 Spor Matouše Valkmberského z Valkmberka s Annou Hoškovou

V roce 1585 se zabýval konzistorní soud žalobou Matouše Valkmberského z Valkmberka na svou partnerku Annu Hoškovou z Proseče. Kromě zmíněné Anny se tato soudní pře týkala i jejího bratrance Jana Hoška.

Matouš vystoupil se stížností k pražské konzistoři s tím, že Jan Hošek ho prohlásil za mrtvého.²⁶⁸ Ve své stížnosti, kterou Matouš směřuje konzistoři si navíc stěžuje, že při jeho prvotní žádosti proti tomuto nařčení se nesešla konzistoř v plném možném složení. Sám se domáhal, aby se jednání o této kauze zúčastnil konkrétní zástupce Nového Města Pražského Jana z Bitýšky, který původně přítomen nebyl a on na jeho účasti trval. Kromě toho ještě obviňuje Jana a Annu Hoškovi, že mezi sebou uzavřeli svazek manželský a obviňuje je z cizoložství. A tímto konáním ho vystavili v posměch.²⁶⁹ Takový posměch veřejně ohrožoval důstojnost, vážnost a dobré jméno šlechtice²⁷⁰

Pernštejnský knihovník požadoval po konzistoři, aby došlo potrestání obou zúčastněných. Kromě nich chtěl pohnat k zodpovědnosti „neřádného“ kněze, jenž s oběma aktéry manželství uzavřel, a dále Janovi přátele, kteří stáli na jeho straně a v tomto jednání ho podporovali. Díky tomu, že Matouš plnil funkci pernštejnského

²⁶⁸ „Pan Jan Hošek z Proseče věda mimo řád dobrý ji Annu Hoškovici sestřenicí svou v domě svém knězem konzistoře se nespravujícím s jiným jest oddáti dal.“ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 4088, sign. W 23/11, kart. 2572, fol. 2.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, fol. 3.

²⁷⁰ Václav BŮŽEK, „Posměch nemalej se stal“ (Příběh ze šlechtické každodennosti 16. století), in: Bronislav CHOCHOLÁČ – Libor JAN – Tomáš KNOZ (edd.), *Nový Mars Moravicus. Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, 428.

knihovníka, se podařilo mu na svou stranu předložit pro svou obhajobu výpověď Jana z Pernštejna a jeho choti.²⁷¹

Na Annu byl vydán půhon a následně i důhon, ale ani na jeden obžalovaná nereagovala. Z tohoto důvodu došlo k adresování výzvy Janu Hoškovi, aby Annu před příslušnou konzistoř dopravil, jelikož Anna pobývala v Janově domě. Na toto první obeslání Jan neodpovídal a až po dodání druhé výzvy konal. Jako své zástupce vyslal ke konzistoři dva sousedy s otázkou, proč jeho osobu konzistoř obsílala, když na jeho osobu nebyl půhon vydán.²⁷²

Ve druhé zprávě konzistoř informovala o neochotě Jana a Anny dostavit se osobně před soudní dvůr. Toto chování považovala za pohrdavé vůči jejich postavení a také vůči právům duchovním i světským. Komisaři z konzistoře také přísahali, že všechny jejich kroky proti osobě Jana a Anně Hoškových byly pravdivé a v souladu s danými zákony. A protože se k nim dostala zpráva o Janově suplikaci proti jim samotným, žádali císaře, aby této suplikaci nebylo vyhověno. Jako důvod byl uveden, že Jan jako potupník práv se snažil všemožnými prostředky zbavit viny.²⁷³

V případě nedostavení se po obeslání půhonem, následně i důhonem a uplynutí jisté doby, kdy obeslání nereagovali, došlo ke kontumačnímu rozsudku ve prospěch žalujícího.²⁷⁴ Tento případ nastal v této kauze, kdy ani Anna, ani Jan se nedostavili ke konzistoři a neuvedli žádnou omluvu, která by je této povinnosti zbavovala.²⁷⁵ Rozhodlo se o tom, že uzavřené manželství mezi Annou a Janem bylo prohlášeno za neplatné a došlo k jeho rozloučení. Kromě toho je zmíněna peněžitá pokuta, jejíž výše ale není konkretizována.²⁷⁶

²⁷¹ NA Praha, Stará manipulace, ivn. č. 4088, sign. 23/11, kart. 2572, fol. 4-5.

²⁷² „Nýbrž po důhonu dva sousedy Nového Města Pražského jest k panu administrátorovi odeslal s tou otázkou, proč jeho obsílají, aby ho neobsílali“ TAMTÉŽ, fol. 5.

²⁷³ TAMTÉŽ, fol. 6.

²⁷⁴ K. MALÝ, *České právo*, s. 165.

²⁷⁵ „I to v paměti vaším milostem zůstává, že dotčena Anna již po těch neřádných oddavcích a cizoložství by vše pro rozloučení a rozvádění tak neřádného sněti léta 85 před vašimi milostmi opět znovu skrze služebníka prvního obsílána kéž sem i exekuci přísudku mně dokonalému s ní manželství učiněného očekával, jest se nikdy ku právu nedostavila“ NA Praha, Stará manipulace, ivn. č. 4088, sign. 23/11, kart. 2572, fol. 7.

²⁷⁶ TAMTÉŽ, fol. 7-8.

V.2 Spor mezi Adamem starším z Valdštejna se Zikunou z Minkvic

Ke konzistornímu soudu žaloval Jan nejstarší z Valdštejna ve jménu svého syna Adama z Valdštejna na Zikunu z Minkvic pro porušení manželského slibu.

Rod Valdštejnů patřil k nejvýznamnějším rodům v Království českém. Jeho členové ve značné míře ovlivňovali události týkající se českých zemí.²⁷⁷ Jejich původ sahá až do 13. století. Patrně nejvýznamnějším členem této šlechtické rodiny byl Albrecht z Valdštejna, který zastával pozici vévody meklenburského, jenž dostal za své vedení v průběhu třicetileté války.²⁷⁸ Konkrétně se tento spor týká Adama Valdštejna, který byl synem Jan mladšího z Valdštejna. Jako důkaz lze uvést větu v dochovaných pramenech a to: „*Nad čímž nadepsaný nejvyšší komorník nemalou stížnost jakej se mu tu posměšek i rodu jeho děje*“.²⁷⁹ Spolu s pohoršením jména šlechtice šlo i o rodovou čest. Společenské povědomí se podílelo na utváření sociální prestiže daného šlechtice.²⁸⁰ Každé veřejné zneuctění bylo chápáno jako útok na samotnou podstatu šlechticovi urozenosti a pro napadeného urozence mohlo mít závažné důsledky. Šlechticova čest měla dopad i na skupinu lidí kolem něj.²⁸¹ Právě úřad nejvyššího komorníka Jan z Valdštejna zastával. Sám Adam ve svém kariérním životě zastával post nejvyššího purkrabího Českého království nebo nejvyššího zemského sudího.

Minkvicové byl německo-lužický šlechtický rod, který se dostal do Čech v 16. století. Během tohoto věku došlo ke spojení s Libštejnskými z Kolovrat.²⁸² V dochovaném prameni je uvedena jako Zikunina matka jistá Ludmila Libštejnská z Kolovrat. Z toho vyplývá, že její manžel Ludmily byl Kašpar z Minkvic.²⁸³ Ten působil v císařských službách a sloužil v říšské kanceláři.²⁸⁴

Adam se měl ucházet o zmíněnou Zikunu z Minkvic, se níž měl v plánu uzavřít manželství. Tuto skutečnost oznámil Zikunině rodině, od které dostal jejich

²⁷⁷ Ottův slovník naučný XXVI s. 335.

²⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 335-336.

²⁷⁹ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3881, sign. W/77, kart. 2479, fol. 10.

²⁸⁰ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 502-503.

²⁸¹ TAMTÉŽ, s. 502.

²⁸² J. HALADA, *Lexikon*, s. 366.

²⁸³ Ottův slovník naučný XVII, s. 392.

²⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 366.

požehnání.²⁸⁵ Důležitou roli v tomto případě hraje matka Zikuny z Minkvic. Ta z počátku s uzavřením tohoto sňatku souhlasila, ale po nějaké době svou dceru zasnoubila s jiným mužem. Není specifikováno, co ji k takovému jednání vedlo. Jan si ve jménu svého syna stěžoval na toto jednání. Mimo to uváděl, že došlo k zesměšnění jeho syna a k tomu celý jeho rod.²⁸⁶ Konzistoř dále povolala Zikunu a její matku, aby se osobně dostavily k soudu zemskému a nejvyšší úředníky, kvůli podání vysvětlení, co bylo pohnutkou k jejich chování a podrobily se jejich rozsudku. Kromě toho soud ve většině takových při apeloval na oba zúčastněné, aby neměnili svůj stav. Takto naléhal i v tomto případě a zejména na danou Zikunu.²⁸⁷ Bohužel více informací o této při v pramenu ze Staré manipulace není k dispozici, tudíž zde chybí výsledný rozsudek.

V.3 Žaloba Fridricha Focksteina z Načeslavic na Magdalénu Kekulovou ze Stradonic pro porušení manželského příslibu

Kvůli porušení manželského slibu byla zažalována i Magdaléna Kekulová ze Stradonic v roce 1595. Žalující stranou stranu představoval Fridrich Fockstein. Focksteinové z Načeslavic jsou zmíněni v seznamu šlechtických rodů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.²⁸⁸ Načeslavice, v polském originále Naczeslawice, se nacházejí na území dnešního Polska, nedaleko českých hranic. Přímo osoba Fridricha Focksteina z Načeslavic je označen za vraha jistého Fridricha Čejkovského z Čejkovic. Stalo se tak pouhé tři roky po posouzení případu s Magdalénou Kekulovou.²⁸⁹

Markéta pocházela z rodu Kekulů. První zmínky o této šlechtické rodině pocházejí z roku 1376, kde vystupuje jistý Jan ze Stradonic.²⁹⁰ Dále se tento rod rozdělil do několika větví. Mezi významné členy se zařadil Jan Kekul ze Stradonic, jenž se stal

²⁸⁵ „... kterak sobě syn jeho urozený Adam odtudž z Valdštejna byl věrný milý s jeho vědomím a dobrou vůli učení tvou urozenou Zikunou z Minkvic nám milou k stavu manželsví sobě oblíbil a toho při osobě, tak také i při šlechticně i při dědu jejím urozeným Jaroslavem Libštejnským z Kolovrat“ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3881, sign. W/77, kart. 2479, fol. 9-10.

²⁸⁶ „Nad čímž nadepsaný nejvyšší komorník nemalou stížnost jakej se mu tu posměšek i rodu jeho děje“ TAMTÉŽ, fol. 10.

²⁸⁷ „... dceru tvou žádným vymyšleným způsobem žádnému nezamlouvala a při ní to skutečně nařídila, aby se tolikéž žádnému o své vině nic nepřipovídala ...“ TAMTÉŽ, fol. 11.

²⁸⁸ Čeněk ZÍBRT, *Bibliografie české historie I.*, Praha 1900, s. 348.

²⁸⁹ J. HALADA, *Lexikon*, s. 46–47.

²⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 71–72.

hejtmanem v Příbrami. Dále zmíněným byl i jeho syn Vilém Diviš, jemuž byl po Bílé hoře zkonfiskován majetek. Kekulové se pak rozdělili na německou a českou větev. Ta česká v 18. století vymřela.

Fridrich Fockstein ve své výpovědi uvedl, že si s Magdalénou Kekulovou přislíbili budoucí uzavření manželství.²⁹¹ Jelikož Magdaléna již neměla rodiče žádal Fridrich o souhlas k tomuto konání jejího staršího bratra. Ten s tímto budoucím spojením souhlasil: „... *Však s pane bratrem jejím o to jednal, čehož sem neobmeškal. Nýbrž při panu bratru jejím přátelské odpovědi dostal.*“.²⁹² Manželský slib si Fridrich a Magdaléna složili před svědky, a navíc Magdaléna obdržela zlatý prsten.²⁹³ Nicméně i přes tento závazek si Magdaléna vyhlédla nového partnera, kterým byl jistý Petr Malovec a spolu uzavřeli manželství. Petr pocházel z panské rodiny sídlící v tvrzi Malovice u Netolic.²⁹⁴ Ze soužití s Magdalénou vzešel syn Heřman František.²⁹⁵ Ani Magdaléna, ani Petr nevyslyšeli vydaným pŕuhonŕm a dŕuhonŕm, které proti jejich osobám byly nařizeny. Navíc posel, jenž jedno z těchto předvolání doručoval, měl být údajně uvězněn, když se snažil plnit své povinnosti. Tudíž kromě žalobě pro porušení manželského slibu přidala konzistoř obvinění kvůli potupě práva. Fridrich Fockstein ještě adresoval dopis císaři, kde si stěžuje na jednání Magdalény a Petra.

²⁹¹ „... věc taková roku pomínulého devadesátého druhého maje úmysl, abych svůj stav proměnil a v stav svatého manželství od pana Boha nařizeného vstoupil. Oblíbil sem sobě urozenou panu Magdalénu Kekulkŕ ze Stradonic a poznavší od ní k sobě přívětivost oumyslu svého před ní sem netajil, ale ji uctivě oznámil, jestliže by se umínila vdáti, že bych ji sobě manželku vzíti.“ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 992, sign. F 76/1, kart. 763, fol. 1.

²⁹² TAMTÉŽ, fol. 1-2.

²⁹³ „S páni a přáteli s mími k ní paně Magdaléně promluvení se učinil, a se dotázal, aby mi oznámila bereli mne sobě za pravého a věrného manžela. Tu ona vlatními svými ústy dobrovolně a hlasitě odpověděla, že bere podavší mě k tomu své ruky. A já na druhou stranu též sem učinil a taková slova jako ona ke mně promluvil., ..., Po vykonání takového manželského slibu daroval jsem ji zlatý prsten.“ TAMTÉŽ, fol. 3.

²⁹⁴ Ottův slovník naučný XVI, s. 723.

²⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 724.

V.4 Spor Heřmana Diviše Slepotického a Markétou, dcerou Wolffa Dürra

Markéta zažalovala u konzistoře Heřmana Diviše Slepotického pro porušení manželského slibu. Heřman jí měl slíbit manželství, a ještě před jeho uzavřením ji obtěžkat, jenže své slovo nedodržel.

Historie rodu Slepotických je spojena s vesnicí Slepotice u Jílového nedaleko Prahy.²⁹⁶ Jedna z prvních zmínek o této šlechtické rodině pochází z 15. století, kdy Heřman ze Sulic získal do svého vlastnictví Slepotice. Již zmíněný Heřman Diviš Slepotický byl ve své době radou purkrabského soudu. Byl zřejmě jediný z rodu, který se do takto vysokého úřadu vypracoval.²⁹⁷ Ve dvacátých letech 17. století museli Jiří a Jan Bavor Slepotičtí prodat většinu svých statků. Poslední zmínka o Slepotických pochází z roku 1630.²⁹⁸

Markétin rod byl rovněž šlechtického původu, ale již podle názvu se jednalo o šlechtu zahraniční. Konkrétně její rodina nesla přídomek z Annabergu. Toto německé město se nachází v Sasku nedaleko Krušných hor. Ke konci 15. století město nabylo větší důležitosti a značně se rozšířilo v souvislosti s ložisky stříbra a vybudováním mincovny. Stalo se tak po Freibergu druhým největším městem v Sasku.

Markéta ke konzistoři podala půhon na Heřmana Diviše Slepotického. Podle pramenů se celou situaci snažil řešit Divišův otec Jiřík, protože je v jednom z textů zmíněno, že poháněn je Diviš, a nikoliv pan hejtman Jiřík. Jiřík Slepotický bránil svého syna argumentem, že jeho syn ještě nedosáhl dospělého věku, a tudíž se nemůže soudního řízení zúčastnit.²⁹⁹ Spolu s tím docházelo k napadání validity žaloby, kterou soud shledal za neplatnou. Tento důvod konzistoř ve svých obesláních neuznala a trvala na Heřmanově přítomnosti. Dokonce konzistorní sudí poslali obsáhlou zprávu týkající se celého soudního řízení k císaři, aby požádali o radu, jak ve věci dále postupovat, respektive si poradit s neustálým odmítáním Heřmana Diviše Slepotického a jeho otce Jiřího Slepotického se k soudu dostavit.³⁰⁰ Od císaře, nejspíše od jeho povolaných lidí,

²⁹⁶ J. HALADA, *Lexikon*, s. 513.

²⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 513.

²⁹⁸ *Ottův slovník naučný* XXIII, s. 359-360.

²⁹⁹ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 14.

³⁰⁰ TAMTÉŽ, fol. 15-16.

obdrželi zprávu, že není důvod, aby Jiří Slepotický kladl překážky obžalobě.³⁰¹ Následně je zmíněno, aby oba zúčastnění, to znamená Markétu a Heřmana Diviše k výpovědím dostali. Po těchto výsleších má být soudem učiněno rozhodnutí, které by se mělo odeslat císaři a jeho zemským úředníkům ke konzultaci a posvěcení rozsudku. Nastala by situace, že se Heřman Diviš ke stanovenému termínu opět nedostaví, jako trest mu bude uložena peněžitá pokuta. Než se obžalovaný dostavil, musel ho konzistorní soud třikrát pohánět.³⁰² Kromě toho Heřman Diviš odmítal žalobu mířenou na jeho osobu s tím, že si odmítal ji vyslechnout ze strany Markéty v německém jazyce. Spolu s tím zpochybňoval i Markétinu poctivost. Opačná strana zase odporovala, že Diviš a jeho přátelé bez jakýchkoliv komplikací německý jazyk ovládají a samozřejmě nařčení z nepoctivosti razantně odmítla.³⁰³

V záznamech je, že se Heřman Diviš obhajoval tím, že Markéta se mu zavázala k manželskému slibu, ale Diviš tento závazek nesdílel. Tudíž není možné jeho syna žalovat, jelikož slib manželský nebyl přislíben oběma stranami a z toho důvodu se nejedná o řádné uzavření manželského slibu.³⁰⁴ Poté, co se vyřešila situace spojená s přítomností obžalovaného, se přešlo k vydávání svědeckých výpovědí.

Podle Markétina svědectví se jí Heřman zaslíbil manželstvím s tím, že s jinou ženou do své smrti vstoupit do manželství nechce. Markéta odpověděla, že nemůže nic takového přislíbit bez vědomí svých rodičů. Tuto žádost diskutovala se svou matkou, která byla proti tomuto spojení. Markétina matka nemohla u soudu podat výpověď, neboť ještě před vypuknutím celého sporu zemřela. Heřman i navzdory tomuto důvodu dokázal Markétu přesvědčit, aby se mu zaslíbila, jako důvod uvedl, že on má dostatečně velký majetek, díky kterému oba můžou být spokojeně živi.³⁰⁵ Markéta na důkaz zaslíbení dala Heřmanovi prsten, ten zase slíbil dát na oplátku prsten, ale až ho bude mít a nespecifikoval den ani čas.³⁰⁶

Markétiny rodiče se rozhodli svou dceru zaslíbit jinému, načež Heřman se dostavil do domu Markétiných rodičů. Vyhrožoval, že si vezme život, pokud Markétu

³⁰¹ TAMTÉŽ, fol. 17.

³⁰² TAMTÉŽ, fol. 23-24.

³⁰³ TAMTÉŽ, fol. 26.

³⁰⁴ TAMTÉŽ, fol. 28-29.

³⁰⁵ TAMTÉŽ, fol. 32.

³⁰⁶ TAMTÉŽ, fol. 32-33.

jinému zaslíbí. Údajně se měl nožem pořezat, aby své výhrůžky podpořil i činy. Několik dní zůstal v místě Markétina bydliště, aby se na něj dohlídlo, že si skutečně nevezme život. Nějaký čas po Heřmanově odchodu zjistila Markétina matka, že Markéta je těhotná. Sám Heřman měl při odchodu Markétě slíbit, že se vrátí a pojme ji za manželku. Všechny tyto skutečnosti Heřman odmítal.³⁰⁷

Následně soud rozhodl o odložení soudního procesu a vyzval obě strany, aby zajistili výpovědi důvěryhodných svědků. Strana Heřmana se snažila o další odložení soudního řízení, jelikož uvedla důvod, že jeden z klíčových svědků pan Matyáš Hostounský se musel odebrat k panu Šternberkovi a vrátí se až za týden. Heřman se snažil napadnout jednu ze svědeckých výpovědí, kterou dodala jedna svědky ve prospěch Markéty. Argumentoval tím, že tato výpověď byla dodána až dodatečně a navíc písemně.³⁰⁸ Pokud se tedy má tato výpověď uznat jako svědecký důkaz, má dotyčná osoba vypovídat ústně přímo před soudem, jinak na tuto písemnou výpověď nemá být dle jeho mínění kladen jakýkoli důraz. Další svědectví, které se snažil Heřman znehodnotit, bylo jistého Václava. Jako důvod uváděl, že jeho otec Jiří Slepotický ze Sulic se s ním soudí, a tudíž nemůže být považován za důvěryhodného svědka, jelikož je vůči jeho rodu zaujatý.³⁰⁹ Napadnul i svědeckou výpověď Kryštofa Kolnejtera s tím, že se jedná o cizozemce a není jisté, patří-li do rytířského stavu. Strana Markéty se zase naopak bránila zemským zřízením a v něm zaznamenanými právními formami. Soud byl nakonec nucen celou při odložit kvůli jiným neodkladným záležitostem, přičemž uvádí, že se toto právo neřídí podle zemského zřízení, nemůže jím být ani argumentováno.

I přes stížnosti, které proti svědkům podávala Slepotická strana, rozhodl konzistorní soud ve prospěch Markéty. Jeho rozhodnutí znělo, že se v určitém časovém úseku má uzavřít manželství na základě skutečného nedodržení manželského slibu ze strany Heřmana Diviše Slepotického.³¹⁰ Tento rozsudek si obvinění nevyslechli, neboť místo sebe poslali své zástupce, kterým soud uložil povinnost jeho rozhodnutí oznámit.³¹¹

³⁰⁷ TAMTÉŽ, fol. 35.

³⁰⁸ TAMTÉŽ, fol. 40-41.

³⁰⁹ TAMTÉŽ, fol. 46.

³¹⁰ TAMTÉŽ, fol. 55.

³¹¹ TAMTÉŽ, fol. 57.

VI. Formální rozbor

K obvinění jisté osoby bylo nutné na ni podat u příslušného soudu stížnost. Zdejší sudí poté vydávali první vyzvání, aby se obviněný zúčastnil soudního řízení. Tato první zpráva se označovala jako pŕuhon.

Pro začátek je uvedeno, komu je daný pŕuhon adresovaný. Následuje modlitba za danou osobu, které měla být zpráva doručena.³¹² Tuto část listiny lze nazvat jako invokace.³¹³ Následuje část pŕuhonu, kde se podávají informace, u jakého soudu bylo vznešeno obvinění, kdo je tou žalující stranou, a to nejdůležitější, jakého porušení práv se měl dotyčný provinit: „... že jest na auřad práva duchovního konzistoře naší Markéta dcera Wolffa Dürra z města Annyhory vznesla, kterak by ste ji slibem manželským sobě zavázal a za pravou a věrnou manželku vzal, nicméně pod tím slibem ji snížil, žádaje abychom ji tento pŕuhon na vás vydali, že vás chce před právem a soudem naším z toho viniti.“³¹⁴ Jelikož prameny pocházejí z českého prostředí, proto jsou pŕuhony sepsány v českém jazyce. Další částí je vyzvání, aby se dotyčný obviněný dostavil k určitému soudu ve stanoveném dni a v jisté hodině. Soudy také nařizovaly, aby obě strany neměnily svůj životní stav, dokud nebude celá kauza vyřešena.³¹⁵ Ke konci pŕuhonů už se nacházelo popřání zdraví a podobné pozdravy: „S tím se vám dobře míti vinšujeme.“³¹⁶ Na úplném konci už jen je zmíněno kdy a kde byl pŕuhon sepsán a vydán v platnost.

Druhé nařízení týkající se přítomnosti u soudu, tzv. důhonu je velmi podobně formulované jako pŕuhon. Pokud se obviněný po vydání pŕuhonu nedostavil, ale poslal psaní s důvodem, proč nesouhlasí s pohnáním své osoby, tak se mohlo v důhonu objevit tvrzení sudích, kteří argumentují proti těmto výmluvám. To se objevilo v při mezi

³¹² „Modlitbu naší vzkazujeme urozený mladýho pane příteli nám v pánu Bohu milý ...“

TAMTÉŽ, inv. č. 1214, sign. H 12/4, kart. 852, fol. 3. Srov. „Urození a vysoce učené pani páni nám v pánu Bohu milí. Vaším milostem motlitby své vzkazujíc zdraví a jiného všeho nejlepšého dobrého věrně rádi přejeme“ TAMTÉŽ, inv. č. 4088, sign. W 219/1, kart. 2572, fol. 2.

³¹³ Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1999, s. 25–111.

³¹⁴ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 6.

³¹⁵ „Nicméně dotud dokudž ta věc mezi jmenovanou Markéthou a vámi pořádem práva k svému vyřízení nepřijde stavu svého abyste neměnili.“ TAMTÉŽ, fol. 7.

³¹⁶ TAMTÉŽ, fol. 7-8.

Markétou a Heřmanem Divišem. Heřmanův otec reagoval na půhon dopisem, že jeho syn se nemůže k soudu dostavit, protože nedosáhl určitého věku.³¹⁷ Tento důvod konzistorní soud nebral jako relevantní, proto trval na Heřmanově účasti. Jinak důhon nese velmi podobné znaky jako předchozí půhon.

³¹⁷ „Neb ačkoli jest pan otec váš nějaké psaní strany osoby vaší ku právu našemu odeslal, kterémž pokládá, že byste před právem naším státi povinni nebyli, poněvadž byste let dospělých neměl ...“ TAMTÉŽ, fol. 14.

VII. Manželství a manželské konflikty ve světle pramenů

Na základě prostudovaných pramenů se tato kapitola bude zabývat náhledem na konflikty v manželství. Dochované dokumenty vypovídají o sporech ze šlechtického a měšťanského prostředí. Díky tomu má tato část práce osvětlit pohled na otázky týkající se manželství a pří, jenž k nim patří. Ve Staré manipulaci pro dané období je osm případů, z nichž pouze čtyři vydávají úplnou informační hodnotu. Ve zbytku se jedná o žaloby nebo krátký záznam o celé kauze.

VII.1 Právní, společenské a symbolické jednání před vstupem do manželství

Většinou se v záznamech dočteme informace o počátcích vztahů mezi danými osobami, např. seznámení nebo dvoření. Ve zpřístupněné edici knih svědomí byl dochován záznam o schůzkách mladého páru: „... a skoro každodenně na velikém Mazhauze se scházivali, hořké pivo a víno co měli pili, sobě hubičky dávali...“.³¹⁸ Ve sporu Markéty Dürrové a Heřmana Diviše Slepotickeho vyplynulo z dostupných svědectví, že: „P. Heřman příjev k ní nejednou jest přišel mlouvajíc, aby jeho manželkou byla i přes to s čeládkou mnoho o to mluvil, aby ji Markéthu k tomu namlouvala, že žádného na světě více nemiluje než jako ji, a živ že nebude, nebudeli ji míti, vždy ji dále pokoje žádného nedávaje.“³¹⁹ Z této výpovědi lze vyvodit, že Heřman Diviš se s Markétou Dürrovou setkával. Tato setkání se konala v rámci dvoření,³²⁰ jak již bylo výše zmíněno v kapitole o manželství.

Rodiče nebo rodinní příslušníci měli být obeznámeni s úmyslem jejich potomka uzavřít manželství s jistou osobou nebo ucházet se o ní.³²¹ Zmínky o informování rodičů jsou i v prostudovaných materiálech. V případě Adama z Valdštejna a Zikuny z Minkvic Adam získal požehnání od dědy zmíněné Zikuny: „... kterak sobě syn jeho urozený Adam odtudž z Valdštejna byl věrný milý s jeho vědomím a dobrou vůli učení

³¹⁸ I. SLABOVÁ (ed.), *Kniha*.

³¹⁹ NA Praha Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 35-36.

³²⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 319.

³²¹ „Take poctivá, náležitá i křesťanská věc jest, aby táž manželství řídila a konala se s povolením rodičův, poručníkův a jiných osob, pod jejichž ochranau, správau aneb mocí byli by ti, kteřížby v stav manželský vkročiti mínili.“ J. JIREČEK, (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína*, Práva, s. 101.

tvou urozenou Zikunou z Minkvic nám milou k stavu manželství sobě oblíbil a toho při osobě, tak také i při šlechtičně i při dědu jejím urozeným Jaroslavem Libštejnským z Kolovrat, ..., na to od vás dobrou a laskavou odpověď, že jste mu tuž šlechtičnu za manželku dáti připověděli a na toho dokonale ubezpečili ...“.³²² Pohled mladé šlechtičny na příslibení manželství podává výpověď Markéty Dürrové. Ta odmítala Heřmanovu nabídku k sňatku, jelikož o ní nevěděli její rodiče. Činila tak z důvodu, aby se neprotivila jejich vůli, jak bylo psáno v *Koldínově zákoníku*.³²³ „Ona jeho odbývala, že bez vůle a vědomí rodičův svých nic učiniti nemůže, než cožkoli zjedna při rodičích, že ona k tomu také svolí i mající ona s matkou nebožkou svou o to rozmluvení, ona ji toho bránila ...“.³²⁴ Sám Heřman Diviš měl konat bez souhlasu svého otce a snažil se Markétu za každou cenu přemluvit.³²⁵ Bylo již řečeno, že tato schválení vydávali rodiče, blízcí příbuzní nebo přidělení poručníci.³²⁶ Podobný souhlas dostal Fridrich Fockstein při úmyslu oženit se s Magdalenou Kekulovou s tím rozdílem, že jej obdržel od Magdalénina bratra.³²⁷

Navíc u všech zmíněných pří je zmíněno, že byl složen manželský slib „*sponsalia per verba de presenti*“. V kapitole věnující se manželství bylo zmíněno, že se jednalo o příslibení manželství mezi dvěma dospělými lidmi.

VII.2 Symbolické jednání a uzavření manželství

Téměř ze všech výpovědí vyplývá, že dotyčný jedinec konal s cílem zajistit si partnera pro vstup do manželství. Za tímto jednáním lze zřejmě vidět snahu ohradit se proti obvinění pro svedení pod manželským slibem.³²⁸ Mezi milenci docházelo

³²² NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3881, sign. W/77, kart. 2479, fol. 9-10.

³²³ J. JIREČEK, (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína*, Práva, s. 101.

³²⁴ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 27.

³²⁵ „... a p. otec jeho, byť se i hněval a jeho snad na svém statku trpěti nechtěl, on jiného svého statku dosti má, tak že se sní živiti bude moci, proto aby jemu k tomu povolila ...“ TAMTÉŽ, fol. 27

³²⁶ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 504.

³²⁷ „... Však s panem bratrem jejím o to jednal, čehož sem neobmeškal. Nýbrž při panu bratru jejím přátelské odpovědi dostal.“ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 992, sign. F 76/1, kart. 763, fol. 1-2.

³²⁸ „... věc taková roku pominulého devadesátého druhého maje úmysl, abych svůj stav proměnil a v stav svatého manželství od pana Boha nařízeného vstoupil. Oblíbil sem sobě urozenou panu

k zaslíbení o budoucím uzavření sňatku. Opět na příkladu Fridricha Focksteina si lze ukázat potvrzení slibu, o kterém se psalo dříve: „*S páni a přáteli s mími kní paně Magdaléně promluvení se učinil, a se dotázal, aby mi oznámila bereli mne sobě za pravého a věrného manžela. Tu ona vlatními svými ústy dobrovolně a hlasitě odpověděla, že bere podavší mě k tomu své ruky. A já na druhou stranu též sem učinil a taková slova jako ona ke mně promluvil.*“.³²⁹ Právě zmíněné podáním ruky se závazně potvrzovaly sliby a v minulých dobách nabývaly právní hodnoty.³³⁰ K dalším projevům symbolického jednání patřilo to, že manželství se potvrzovalo předáním snubních prstenů a dalších dárků.³³¹ Tento fakt uvedla ve své výpovědi Markéta, dcera Wolffa Dürra při žalobě na Heřmana Diviše Slepotického.³³² Prakticky stejná situace se stala znovu u Fridricha Focksteina: „*Po vykonání takového manželského slibu daroval jsem ji zlatý prsten.*“.³³³

VII.3 Právní praxe manželských rozepří

Práva městská dávala povinnost řešit manželské spory před duchovními soudy.³³⁴ Tohoto nařízení se držely i žaloby, které byly adresovány konzistorním soudům. Konzistoř vydávala na základě podaných obvinění pŕuhony a důhony. Heřman Diviš byl poháněn k soudu z důvodu porušení manželského slibu spojené

Magdalénu Kekulků ze Stradonic a poznavši od ní k sobě přívětivost oumyslu svého před ní sem netajil, ale ji uctivě oznámil, jestliže by se umínila vdáti, že bych ji sobě manželku vzíti.“

TAMTÉŽ, inv. č. 3881, sign. W/77, kart. 2479, fol. 9-10.

³²⁹ TAMTÉŽ, inv. č. 992, sign. F 76/1, fol. 3.

³³⁰ J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“, s. 49-82.

³³¹ „...sňal zlatý prsten ze své ruky, jej panně Esteře na potvrzení slibu manželského dal. Týmž způsobem panna Estera svůj prsten vzavši do rukou, panu Kozlovi jej dala...“ I. SLABOVÁ (ed.), *Kniha*.

³³² „a na to jemu dala prsten tři kroužky zlatý a on ji též připověděl dáti ..., ... Ale, že věděti nemůže kterého dne a času ...“ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 32-33.

³³³ TAMTÉŽ, inv. č. 992, sign. F 76/1, fol. 3-4.

³³⁴ „Vzešel-li by mezi osobami jaký odpor ze strany slibův manželských, aneb ze strany jiných případností k tomu podobných, kteréžby k manželství se vztahovaly: ti odporové rozeznání buďte saudy duchovními té strany, kterážby kde, k kterému saudu příslušela, ...“ J. JIREČEK, (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína*, Práva, s. 101-102.

s obtěžkáním.³³⁵ Místo Heřmana se na půhon rozhodl reagovat jeho otec Jiřík Slepotický ze Sulic. Jiřík podával vysvětlení, že je zde jako synův zástupce a že Heřman není povinen před soudem konzistorním stát. Proti tomu se ohradila strana Markéty a zažádala o vydání důhonu.³³⁶ Zároveň Markétin otec upozornil, že půhon byl namířen proti jeho synu Heřmanovi, a ne proti jeho osobě.³³⁷

Wolffovi Důrovi bylo vyhověno a soud vydal druhé pohnání na Heřman Diviše ke konzistoři. V tomto důhonu se dozvídáme i důvod, proč místo Heřmana reagoval na vydaný půhon jeho otce Jiřík. Argumentace Jiříka byla spojena s tím, že jeho potomek v den pohnání ještě nedosáhl plnoletosti.³³⁸ Tento důvod neviděli členové konzistoře jako nepřekonatelný a uznali námitky Wolff Důra o pohnání Heřmana.³³⁹ V důhonu se prakticky znovu popisuje důvod, který vede k pohnání obžalovaného k soudu.

Ani na podruhé se v příslušný den pan Heřman Diviš ke konzistornímu soudu nedostavil a na další Markétinu žádost byla vydána třetí listina pohánějící obžalovaného k podání vysvětlení, „..., že vám odpověď' kterů se budete moci dobře spraviti dáti chce, žádaje poněvadž jste se ku právu našemu po půhonu ani po důhonu najíti nedali, abychom jí toto třetí obeslání jenž citatio peremptoria slově podle řádu práva duchovního vydali, ...k ouřadu našeho vás podle vyšlého půhonu a důhonu tímto listem peremptorie obsíláme ...“³⁴⁰ Spolu s žádostí o opětovné pohnání k soudu Markéta

³³⁵ „... urozený mladý pane příteli nám v pánu Bohu milý věděti vám dávám, že jest na ouřad práva duchovního konzistoře našší Markéta dcera Wolfa Dürra, kterak by ste ji slibem manželským sobě zamlouval a za pravou a věrnou manželku vzal. Nicméně pod tím slibem ji snížil, žádaje, abychom ji tento půhon na vás vydali, že vás chce před právem a soudem naším z toho viniti.“ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 6.

³³⁶ „Od ní mluveno, že se tomu nemálo diví pan otec její i ona že pan Heřman jsa od tohoto práva pohnán, aby ji Markéthě z slibu manželského a snížení práv byl, nestojí za důhon, a tomu psaní pana Jiříka Slepotického otce jeho ...“ TAMTÉŽ, fol. 9.

³³⁷ TAMTÉŽ, fol. 9-10.

³³⁸ „Neb ačkoli jest pan otec váš nějaké psaní strany osoby vaší ku právu našemu odeslal, v kterémž pokládá, že by ste před právem naším státi povinni nebyli, poněvadž by ste let dospělých neměl a tomu z čeho vás v půhonu viní odpírali.“ TAMTÉŽ, fol. 14.

³³⁹ „Však takovém psaní a příčinám v něm položeným ona místa nedává. V čemž nemohouce její právní žádosti slušně odepřítí, vás pane příteli milý k ouřadu našeho po vyšlém půhonu tímto listem doháníme, abyste před námi v konzistoři naší v pátek ...“ TAMTÉŽ, fol. 16.

³⁴⁰ TAMTÉŽ, fol. 20.

požadovala takzvané stanné právo. V dnešní době známe význam tohoto pojmu ve spojitosti omezením některých občanských práv, ale v tehdejší soudnictví se jednalo o důsledek nedostavení se k soudu a v automatické prohře při soudní pře.³⁴¹ V kapitole věnované soudním řízením je uvedeno, že třetí vyzvání obžalovaného byla jedna z posledních možností se k příslušnému soudu dostavit, jinak hrozilo vynesení rozsudku ve prospěch žalobce.³⁴²

Ignorování těchto pohánění k podání svědeckví mohl konzistentní soud považovat jako potupení daných práv. Takto byl řešen spor mezi Fridrichem Focksteinem a Magdalénou Kekulovou. Navíc se zde přidalo obvinění, že obžalovaní měli uvěznit poslat, který měl doručit jeden z důhonů.³⁴³ Pokud posel dotyčného nezastihl měl možnost zanechat pohnání u blízkých sousedů, jako například ve sporu mezi Matoušem Valkmberským a Annou Hoškovou.³⁴⁴

I pan Heřman se uvolil komunikovat a vyjádřit se k žalobě namířené proti jeho osobě až po třetím předvolání.³⁴⁵ Heřman Diviš vystupoval proti nařčení, že by Markétu obtěžkal a dle jeho názoru by se měla tato pře soudit podle práva světského.³⁴⁶ Markéta se proti tomu ohradila, že ji svedl pod slibem manželským a odvolávala se k duchovnímu právu, jelikož pod toto právo spadali věci týkající manželství.³⁴⁷ Je nutné vyzdvihnout skutečnost, že Heřmana Divíše stále u soudu zastupoval jeho otec a svůj postoj odeslal k soudu písemně. Markéta tímto naléhala, že je nutné, aby Heřman vyslechl na něj mířenou žalobu, což přineslo další spor tentokrát o tom, že Heřman

³⁴¹ K. MALÝ, *Dějiny*, s. 119.

³⁴² J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 76.

³⁴³ „Ale také posla mého spolu s manželem svým vězením nenáležitě stížila. A tak právo duchovní nenáležitě potupila, urazila a zlehčila.“ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 992, sign. F 76/1, fol. 5.

³⁴⁴ TAMTÉŽ, inv. č. 4088, sign. W 219/1, kart. 2572, fol.

³⁴⁵ „... P. Heřmana vyrozuměl jest pŕuhonu, důhonu i peremptori“ TAMTÉŽ, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol.

³⁴⁶ „..., a také ouřad tomuto právu souditi nenáleží, než když se duše a slibu dotýče, žádaje, aby při právě světském zůstaven byl, a tomu on ji snížiti měl odpírát.“ TAMTÉŽ, fol. 29-30.

³⁴⁷ „... a čím se hájí P. Slepotický Mladý, že by poctivosti zlehčena byla, ale Markéthu tomu odírá, že od jiného není žádného snížena, a potom z listu p. otce rozumí se, že má létha podle práva duchovního, protož právo toto příčina k sobě tu věc strana slibu a pod tím snižení.“, TAMTÉŽ, fol. 30. Srov. Z. HORÁK – J. R. TRETERA, *Církevní právo*, s. 251-254.

odmítal obvinění proti své osobě vyslechnout v německém jazyce a požadoval znění v jazyce českém. S tím se ozvala Markéta s vysvětlením, že Heřman i jeho přátelé německy rozumí a jsou schopni v něm komunikovat.³⁴⁸ Nakonec Markéta přednesla svou žalobu na Heřmana Diviše, ale s pomocí svého přítele, který ji tlumočil. Všechna obvinění byla stranou Heřmana zamítnuta, s tím, že se Markéta zaslíbila Heřmanovi k uzavření manželství, ale on sám tento slib nikdy nepotvrdil.³⁴⁹ Jiří Slepotický požádal o odložení soudního procesu, jelikož ve prospěch Markéty svědčil Mikuláš Dačický. Mezi Jiřím a Mikulášem probíhala pře u komorního soudu. Konzistoř této žádosti vyhověla a soud odložila.³⁵⁰ Markéta samozřejmě byla proti tomu a uváděla, že tento postup je namířena proti právu duchovnímu.³⁵¹ Po tomto odložení bylo dosti složité dostat Slepotickou stranu před soud. Bylo určeno několik termínů konání šetření konzistorního soudu, ale nikdo z nich se nedostavil „On: *když na niej voláno bylo nestál. Ona: připomínala žalobu, a i odpověď na žalobu, ...*“.³⁵² Zároveň znovu Markéta žádala o stanné právo proti Heřmanu Divišovi.³⁵³ Stanné právo je zmíněno v kapitole o soudnictví a jednalo se o kontumační prohru ve prospěch toho, kdo o toto právo požádal.³⁵⁴

³⁴⁸ „A P. Slepotický jest povinen žalobu slyšeti. P. Slepotický hájil se, že není povinen německé žaloby slyšeti, než aby česky mluvila. Na to od Markéthy, že česky neumí ..., že jest povinen slyšeti německým jazykem, poněvadž německy pan Slepotický umí i přátelé jeho.“ TAMTÉŽ, fol. 24-25.

³⁴⁹ „Neb žaloby neučinila podle pŕihonu správného slibu manželského, než toliko že by jí sobě měl slibem manželským zavazovati, a pod tím snižení, ale není dostaven, aby on se jí neb ona jemu zavazovati měla, neb slib býti má, aby jedna i druhá strana se zavázala ...“ TAMTÉŽ, fol. 28-29.

³⁵⁰ „I přečteno jim psaní jich pánů místodržících, s kterým poroučeti ráci, aby té pře odloženo bylo dokudž by p. Slepotický s Mikulášem Dačickým na soudě komorním konce neměl.“ TAMTÉŽ, fol. 29.

³⁵¹ „Ona mluviti dala, že tomu to odkladu proti právu duchovnímu obvyknůti nemůže, a příčin jistých. I proto že jest dosti těžce jej ku právu připravila, až potom i žaloba a odpor vzešel i k přísaze jest odloženo, a tak že by neměl býti odklad, než že by měla užiti práva stanného, poněvadž se ten odklad děje na ublížení práva duchovního.“ TAMTÉŽ, fol. 31.

³⁵² TAMTÉŽ, fol. 32.

³⁵³ „... podle toho jest uložen a poněvadž on nestojí žádá P. Markétha proti němu za stané právo“ TAMTÉŽ, fol. 32-33.

³⁵⁴ K. MALÝ, Dějiny, s. 119.

Kromě výpovědí samotných aktérů při byly podstatné výpovědi svědků, které každá ze stran povolávala. Jejich seznam obdržel žalobce i obžalovaný a měl nárok se k nim vyjádřit.³⁵⁵ Dokonce soud zasílal zprávu o možnosti účastnit se výslechu.³⁵⁶ Díky těmto svědectvím vyšlo na povrch, že Markétini rodiče se rozhodli svou dceru zaslíbit jinému, načež Heřman se dostavil do domu Markétiných rodičů. Vyhrožoval, že si vezme život, pokud Markétu jinému zaslíbí „*Když uslyšel, že by rodičové ji jinému dáti chtěli, on k ní přišel, oznamujíc, poněvadž sobě jiného pojíti má, že on umříti musí, a se oběsiti chce.*“³⁵⁷ Údajně se měl nožem pořezat, aby své výhrůžky podpořil i činy.³⁵⁸ Několik dní zůstal v místě Markétina bydliště, aby na něj bylo dohlíženo, že si skutečně nevezme život. Nějaký čas po Heřmanově odchodu zjistila Markétina matka, že Markéta je těhotná.³⁵⁹ Markétina matka nemohla sama vydat svědectví, jelikož před soudním řízením zemřela.³⁶⁰ Sám Heřman měl při odchodu Markétě slíbit, že se vrátí a pojme ji za manželku.³⁶¹ Matouš Valkmberský jako pernštejnský knihovník získal přímluvu Jana z Pernštejna a jeho manželky.³⁶² Lze se domnívat, že taková skutečnost mohla hrát výrazně dané osobě pomoci.

³⁵⁵ „*Wolff Dürr na místě Markéthy dcery své s plnomocníkem jejím žádal, aby ji pŕuhonové vydáni byli na dvě osoby stavu rytířského k svědomí, a potom připsaní o dva kněží a jednu ženu nemocnou podle předešlé jeho žádosti ...*“ TAMTÉŽ, fol. 37.

³⁵⁶ TAMTÉŽ, inv. č. 3862, sign. V 5/6, kart. 2454, fol. 5.

³⁵⁷ TAMTÉŽ, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 38.

³⁵⁸ „*Protož žádá jemu k vůli byla. Když mu nic nechtěla povoliti běhal po pavlači a vzav provázek smečku sobě udělal a sobě na hrdlo vstrčil prave že se oběsí, potom též vzav nůž červenou barvou namazal a přišedše k ní oznámil, že se již tím nožem probodl a umříti musí, protož nechceli aby umře, aby jemu k tomu skutku povolila a s ním ležela, tedy že tom překážka učiněna bude ...*“ TAMTÉŽ, fol. 33.

³⁵⁹ „*... a otevřítí což ona učinila, tu matka poznala že jest těhotná, ale ona odepřela, až potom k tomu se znala.*“ TAMTÉŽ, fol. 36-39.

³⁶⁰ TAMTÉŽ, fol. 39.

³⁶¹ „*Dále doložila, že ji list poslal, když otce jejího doma nebylo, a nápis takový urozené paní Markétě Slepotické p. Manželce mé milé, ten jest potom strhala, když svým v zlé vůli byla ...*“ TAMTÉŽ, fol. 38.

³⁶² „*Jakož i podobnou přímluvou její milosti páni p. paní z Pernštejna, p. milostivá paní na místě jeho p. pana Jana z Pernštejna syna svého ddědice staršího ...*“ TAMTÉŽ, inv. č. 4088, sign. W 219/1, kart. 2572, fol. 4-5.

VII.4 Rozsudky

Rozsudky soudů se mohly lišit od trestů, které udělovaly zákoníky. V případech porušení manželského slibu mohla konzistoř nechat okamžitě oddat daný pár.³⁶³ V kauze Heřmana Diviše bylo rozhodnuto o budoucím uzavření manželství. Sám obžalovaný si tento verdikt nevyslechl a místo sebe poslal své zástupce.³⁶⁴

Ve sporu mezi Matoušem Valkmberským a Annou Hoškovou soud rozhodl o okamžitém rozloučení cizoložného manželství, které mezi sebou uzavřeli Anna Hošková a Jan Hošek. Navíc k tomu uložili Janovi peněžitou pokutu, ale v pramenech není specifikovaná její výše.³⁶⁵

Co se týče vyřčených rozsudků, u žádného z uvedených případů nebyl odsouzený zbaven života. Navzdory tomu, že hrozily tresty jako stětí, zahrabání za živa, zazdění nebo naražení na kůl, jak uváděl Brikcí z Licka.³⁶⁶ Nejprísnějším trestem bylo udělení peněžité pokuty. Vedle toho soud rozhodl o nutnosti uzavřít přislíbené manželství nebo okamžité rozluce.

³⁶³ Z. HORÁK – J. R. TRETERA, *Církevní právo*, s. 239-290.

³⁶⁴ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254, fol. 55.

³⁶⁵ TAMTÉŽ, inv. č. 4088, sign. W219/1, kart. 2572, fol. 7-8.

³⁶⁶ J. JIREČEK – H. JIREČEK, (edd.), *M. Brikcí z Licka Práva*, s. 242.

VIII. Závěr

Cílem této práce bylo přiblížit případy porušení manželského slibu v kontextu konfliktů mezi manželi zvláště ve šlechtickém a měšťanském prostředí. Zvláště případy pro nedodržení přislíbeného sňatku tvořily velkou část agendy příslušných soudů. Do kategorie při mezi manžely lze zařadit delikty cizoložství a bigamie.

Než mohlo dojít k uskutečnění svatby museli si zvláště mladí šlechtici či šlechtičny projít řadou procesů. První v pořadí by bylo nalezení vhodného partnera nebo partnerky. Zde hrálo roli několik faktorů, jako finanční otázka, postavení rodu a v neposlední řadě i jistý vliv rodičů. Ti mohli značně ovlivnit výběr budoucího protějšku pro svého potomka. V případě, že jejich názor v této věci nebyl akceptován hrozily jejich dítěti majetkové a společenské důsledky. Pokud dotyčná osoba rodiče již neměla, plnil tuto úlohu určený poručník nebo starší sourozenec. Na rozdíl od šlechticů měli měšťané značnou výhodu díky menšímu a soudržnějšímu prostředí, díky čemuž lépe poznali své budoucí partnery. Ale ani zde nevznikala manželství uzavřená pouze z lásky a nahlíželo se na další náležitosti. Hlavním důvodem, proč do manželství vstoupit, bylo zplození potomka a u šlechty tato skutečnost znamenala zajištění pokračování daného rodu. Ženě mohla svatba přinést životní jistotu.

Zvláště v českých zemích církev nebyla tím zásadním prvkem, který by výrazně ovlivňoval uzavírání sňatků. Důležitější pro společnost bylo dodržování zvyků z let minulých. Změny přinesl až Tridentýský koncil, kde se projednávaly i otázky manželství. Jeho výsledky se v Čechách prosadily až po uskutečnění pražské synody a církev se v těchto záležitostech začala dostávat do popředí.

Samotným manželským slibem se pár většinou zavazoval bez přítomnosti svědků. Jeho stvrzení souviselo například s vzájemnou výměnou prstenů. Tento skutek byl považován jako závazek, který se mohl právně vymáhat. Jisté symbolické potvrzení slibu bylo i podání rukou. Důvody k nedodržení vstupu do domluveného manželství byly různé a odvíjely se od skutečnosti, zda se jednalo o ženu či muže. Mezi ně lze zařadit nalezení vhodnějšího protějšku nebo vliv finanční situace. Kromě toho se dochovaly záznamy o případech, kdy došlo k intimnímu vztahu pod slibem manželským, který ale neměli dotyční v plánu dodržet. Většinu těchto pří řešil konzistorní soud. Ten měl právo v podobných sporech rozhodovat. Ovšem i tito pověřeni sudí se v některých případech uchýlovali k žádostem o pomoc k samotnému

císaři a jeho lidem. Dělo se tak v situacích, kdy si nevěděli daní lidé rady nebo se jedna ze zúčastněných stran odmítala dostavit k soudnímu stolci. Konkrétní soud informoval o podání žaloby takzvanými pŕuhony, následně důhony. Takto obžalovaní byli třikrát urgováni, ale jestliže ani na jednu výzvu neodpověděli, tak bylo kontumačně rozhodnuto ve prospěch žalobce. Rozhodnutí konzistoře nabývalo okamžité platnosti a nebyla možnost se odvolat k žádnému jinému soudu. Velice podobná pravidla s sebou nesly i žaloby pro delikt cizoložství nebo bigamie. Tehdejší zákoníky uváděly, jakým způsobem má být proviněný potrestán, jenže v praxi soudy nemusely přistupovat k těm nejprísnejším rozsudkům.

Díky dochovaným dokumentům si lze udělat představu o manželství v raném novověku. Nabízejí se informace zvláště zaměřené na dvoření a příslibení manželství. Všechny manželské sliby byly složeny již v dospělém věku obou zúčastněných. Ve větší míře tvořily žalující strany muži, pouze jednou žalovala žena. Hlavním důvodem k podání pŕuhonu bylo obvinění z porušení manželského slibu. K vidění je i žaloba pro delikt cizoložství a bigamii. Kromě toho se potvrdila důležitá role rodičů nebo poručníků, kteří ovlivňovali výběr partnera pro svého potomka.

Potvrzení manželského slibu docházelo ústním souhlasem obou snoubenců. Symbolicky se dokazovala vážnost tohoto činu podáním ruky nebo výměnou prstenů, dále tímto konáním nabýval slib právní vážnosti.

Podobné spory byly většinou projednávány před konzistorními soudy. Zde před soudími docházelo k předkládání důkazů a podávání svědectví. Tyto kauzy se většinou řešily delší dobu, jelikož docházelo k různým odkladům a ani konzistoř se nescházela každý den. Několikrát dokonce hrozilo využití stanného práva, což jak již bylo zmíněno znamenalo kontumační výhru pro toho, kdo se ho dovolával. Například se tak dělo v případech, kdy se obžalovaný odmítal dostavit k příslušnému soudu. A v jednom případě skutečně k rozhodnutí podle tohoto práva došlo.

Co se týče rozsudků zákoníky někdy navrhovaly dosti přísné tresty, které mohli mít za následek smrt člověka nebo jeho zmrzačení. Přesto se soud k žádnému takovému trestu neuchýlil. Spíše využil možnosti nařídít uzavřít již slíbené manželství, popřípadě sporné manželství rozvést. Za nejprísnejší vyneseny rozsudek v pramenech lze považovat udělení peněžité pokuty nebo krátkodobé uvěznění jedné osoby v žaláři.

Práce vycházela z případů, které se staly v 16. a 17. století, proto se nabízí prostudování dalších případů, jenž by zabíraly delší časový úsek. Kromě toho existují další prameny, které by mohly osvětlit pohled na manželské konflikty v raném

novověku. Mezi ně lze zařadit knihy komorních, konzistorních soudů nebo knihy svědomí.

IX. Seznam pramenů a literatury

IX.1 Prameny nevydané

- Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 992, sign. F 76/1, kart. 763.
- Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 1214, sign. H 12/8, kart. 852.
- Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 3301, sign. S 183/4, kart. 2254.
- Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 3778, sign. T 105/3, kart. 2454.
- Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 3862, sign. V 5/6, kart. 2460.
- Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 3881, sign. W/77, kart. 2479.
- Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 4068, sign. W 198/6, kart. 2571.
- Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 4088, sign. W 219/1, kart. 2572.

IX.2 Prameny vydané

- JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef (edd.), *Mistra Brikcí z Licka Práva městská: dle textu z roku 1536*, Praha 1880.
- JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef (edd.), *Zřízení zemská království českého 16. věku*, Praha 1882.
- JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého*, Praha 1888.
- JIREČEK, Josef (ed.), *Mistra Pavla Kristiána z Koldína, Práva městská království českého a markrabství moravského s krátkou jejich sumou*, Praha 1876.
- KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Praha 2007.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Václav Březan: Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985.
- RYBA, Bohumil (ed.), *Pavel Stránský, O státě českém*, Praha 1940.
- SLABOVÁ, Ilona (ed.), *Kniha svědomí*, in: *TÁŽ, Partnerské vztahy v raném novověku ve světle knih svědomí (Bakalářská práce)*, České Budějovice 2006.

IX.3 Literatura

- ADAMOVÁ Karolina – LOJEK, Antonín – SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír, Velké dějiny zemí Koruny české. Právo, Praha 2017.
- AL SAHEB, Jan, Dva případy odhalení cizoložství v měšťanském prostředí na sklonku 16. století, Vlastivědné listy 32, 2006, č. 2, s. 4-7.
- BOLOGNE, Jean Claude, Svatby: dějiny svatebních obřadů na Západě, Praha 1997.
- BREZINA, Petr – LOJEK, Antonín, Delikt cizoložství v proměnách času, Ostrava 2015.
- BŮŽEK, Václav, „Posměch nemalej se stal“ (Příběh ze šlechtické každodennosti 16. století), in: Bronislav CHOCHOLÁČ – Libor JAN – Tomáš KNOZ (edd.), Nový Mars Moravicus. Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám, Brno 1999, 419-430.
- BŮŽEK, Václav Rytíři renesančních Čech, Praha 1995.
- BŮŽEK, Václav a kol., Společnost českých zemí v raném novověku, Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), Šlechta v Habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740), České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 153-189.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha-Litomyšl 2002.
- DRAGOUN, Michal – MAŤA, Petr, Komorní soud za Vladislava Jagellonského, Sborník archivních prací 57, 1997, s. 255-292.
- FRANCEK, Jindřich, Já jsem se dopustila ..., Sexuální delikty ve východních Čechách 16.- 18. století, Ústí nad Orlicí 2008.
- FRANCEK, Jindřich, Zločin a sex v českých dějinách: Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku, Praha 2000.
- GRULICH, Josef „Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století), Historická demografie 24, 2000, s. 49-82.
- HALADA, Jan, Lexikon české šlechty, Praha 1992.
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, Vademecum pomocných věd historických, Praha 1999.
- HOLÝ, Martin, Šlechtické sňatky v českých zemích v letech 1500-1650, Historická demografie 27, 2003, s. 5-36.
- HORÁK, Záboj – TRETERA, Jiří Rajmund, Církevní právo, Praha 2016.

- HRDLIČKA, Josef, Měšťan, in: BŮŽEK, Václav – Král, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 139-165.
- HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – SMÍŠEK, Rostislav (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku: Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životního jubileu*, Praha 2019.
- HREJSA, Ferdinand, *Česká konfese její vznik, podstata a dějiny*, Praha 2012.
- JANÁČEK, Josef, *Ženy české renesance*, Praha 1996.
- JUST, Jiří, 9. 7. 1609. Rudolfův majestát. Světla a stíny náboženské svobody, Praha 2009.
- KAPRAS, Jan, *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*, Praha 1908.
- KAPRAS, Jan, *Právní dějiny zemí koruny České II.: Dějiny státního zřízení, Část 1.: doba předbělohorská*, Praha 1913.
- KEJŘ, Jiří, Počátky dvorského soudu (Příspěvek k historii překonávání feudální rozdrobenosti ve starém českém státě), *Rozpravy Československé akademie věd* 66, 1956.
- KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.
- KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví. Jak se dříve soudívalo*, Praha 1967.
- KNOZ, Tomáš, Karel starší ze Žerotína: Don Quijote v labyrintu světa, Praha 2008.
- KOZÁKOVÁ-JÍROVÁ, Anděla, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926.
- KRÁL, Pavel, Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Šlechta v Habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= *Opera historica* 10), s. 439-456.
- KRÁL, Pavel, Zazdění jako trest za cizoložství, in: HRDLIČKA, Josef, – KRÁL, Pavel – SMÍŠEK, Rostislav (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*, Praha 2019, s. 130-142.
- KRUEZ, Petr, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*, Praha 2000.
- MACEK, Josef, *Víra a zbožnost v jagellonském věku*, Praha 2001.
- MALÝ, Karel, *České právo v minulosti*, Praha 1995.
- MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2005.

- MALÝ, Karel, Trestní právo v Čechách v 15-16. století, Praha 1979.
- MALÝ, Karel, Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století, Praha 2016.
- MALÝ, Karel, Zemský soud ve struktuře stavovského práva a právní kultury, Praha 1993.
- MAREK, Pavel, Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara ve službách habsburské dynastie, Praha 2018.
- MAŤA, Petr, Rituál zasnub v deníku renesančního kavalíra, Dějiny a současnost 18, 1996, č.6, s. 11-15.
- MAŤA, Petr, Svět české aristokracie (1500-1700), Praha 2004.
- MIKULEC, Jiří, 31. 7. 1621. Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství. Praha 2005.
- MILLER, Jaroslav, Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700), Praha 2006.
- MUŠKOVÁ, Monika, Spor o neuzavřené manželství Petra II. ze Švamberka a Elišky ze Žerotína, České Budějovice 2019 (Bakalářská práce).
- NÁCOVSKÁ, Pavla, Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600), Historická demografie 21, 1997, s. 39-72.
- PÁNEK, Jaroslav Poslední Rožmberkové, Velmoži české renesance, Praha 1989.
- PÁNEK, Jaroslav Česká a rakouská šlechta v počátcích habsburské monarchie, Dějiny a současnost 12, 1990, č.3, s. 26-33.
- PHILLIPS, Roderick, Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society, Cambridge 1988.
- PLETZER, Karel, Zazdění jako trest za nevěru (paní Kořenská na Svébozích), Český lid 55, 1968.
- SEDLÁK, Jan, Některá zvláštní ustanovení pražské synody z r. 1605, Časopis katolického duchovenstva 31, 1890, s. 606-613.
- SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír a kol., Sexuální trestné činy včera a dnes, Ostrava 2014.
- SLABOVÁ, Ilona, Partnerské vztahy v raném novověku ve světle knih svědomí, České Budějovice 2006 (Bakalářská práce).

STARÝ, Marek, Přední klenot zemský, Větší zemský soud království českého v době rudolfinské, Praha 2014.

TEIGE, Josef, O zřízení soudu zemského v Čechách, Právník LVIII, Praha 1919.

VÁŇOVÁ, Gabriela, Tělo a hřích. Jeden z obrazů ženy v mravokárné literatuře raného novověku, České Budějovice 2009 (Bakalářská práce).

VOREL, Petr, Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 200 (Opera historica 8), s. 191-206.

VOREL, Petr, Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy, Praha 1999.

VOREL, Petr, Pernštejnská svatba v Prostějově 1550, Časopis Matice moravské 114, 1995, s. 139-162.

ZÍBRT, Čeněk, Bibliografie české historie, Díl I., Praha 1900.